

ETLA

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS

THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
Lönnrotinkatu 4 B 00120 Helsinki Finland Tel. 358-9-609 900
Telefax 358-9-601 753 World Wide Web: <http://www.etla.fi/>

Keskusteluaiheita - Discussion papers

No. 610

Mika Pajarinen

**ULKOMAISET SUORAT SJOITUKSET
JA ULKOMAALAISOMISTUS SUOMESSA:
KATSAUS HISTORIAAN JA
VIIMEAIKASEEN KEHITYKSEEN**

Kiitämme Teknologian kehittämiskeskusta (TEKES) tutkimusprojektia varten saamastamme rahoituksesta.

PAJARINEN, Mika. Ulkomaiset suorat sijoitukset ja ulkomaalaisomistus Suomessa: katsaus historiaan ja viimeaikaiseen kehitykseen. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, the Research Institute of the Finnish Economy, 1997. 48 s. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; no.610).

TIIVISTELMÄ: Raportissa käsitellään ulkomaalaisomisteisten yritysten toimintaa Suomessa teollistumisen alkua ajoilta nykypäivään. Pääpainotus on teollisuudessa ja 1990-luvun tilanteen käsittelyssä. Osaksi Suomen pienistä kotimarkkinoista johtuen suuri osa ulkomaalaisomisteisista yrityksistä on ollut myyntiyhtiöitä, jotka toimivat vähäisellä pääomalla. Kaupan alan yritysten lukumäärä ei kuitenkaan enää 1990-luvulla kasvanut edellisten vuosikymmenten tavoin. Sen sijaan ulkomaisten yritysten kiinnostus on siirtynyt 1980-luvulta alkaen yhä enemmän teollisuusyritysten lisäksi liike-elämää palveleville toimialoille, kuten kuljetus- ja huolinta-alan yrityksiin. Ulkomaalaisomistus on teollisuusyrityksissä keskittynyt korkean ja korkean keskitason teknologian toimialoille, kuten sähkö- ja elektroniikkateollisuuteen ja kemian teollisuuden tuotteiden valmistukseen. Näillä toimialoilla ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus liikevaihdosta ja työllistetyistä henkilöstöstä on suurinta. Ulkomaiset yritykset näyttävätkin enenevässä määrin olevan kiinnostuneita suomalaisten yritysten osaamisesta sen sijaan, että ne pyrkisivät aikaisempien vuosikymmenten tapaan hyödyntämään Suomessa omaa osaamistaan. Verrattuna yksityisiin suomalaisomisteisiin yrityksiin ulkomaalaisomisteiset yritykset ovat liikevaihdolla ja henkilöstön määrällä mitattuina keskimäärin suurempia. Niissä työskentelevän henkilöstön palkka palkansaajaa kohden on myös keskimäärin suurempi kuin yksityisissä suomalaisomisteisissa yrityksissä.

AVAINSANAT: Suorat sijoitukset, yritysten kansainvälistyminen.

PAJARINEN, Mika. Inward Foreign Direct Investments and Foreign-owned Companies in Finland: Some History and Recent Trends. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, the Research Institute of the Finnish Economy, 1997. 48 p. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; no.610).

ABSTRACT: This report studies what kind of influence foreign-owned companies have had on the development of the Finnish industry from the beginning of industrialisation to the present day. The main focus is, however, on the development of inward FDI and foreign-owned companies in Finland in the 1990's. FDI in Finland were modest until the 1980's. This was partly due to the small domestic markets. Most of the foreign-owned firms were sales companies. However, in the development of some industries, like production of electrical machinery, the impact of foreign firms have been quite notable. In the 1980's and 1990's FDI in industry, particularly in higher technology industries, have increased. Furthermore, in higher technology industries, like in the production of chemical and electrical goods, the foreign-owned companies proportion of labour employed and turnover is more significant than in lower technology industries. Foreign-owned industrial companies are, on the average, larger measured by turnover and employees per firm than private Finnish industrial companies. They pay better wages, too. Apart from industrial companies, in recent years foreign firms have also been interested in Finnish service sector firms, like transport and forwarding companies, advertising agencies, etc. In addition, several construction firms are today foreign-owned.

KEY WORDS: Foreign direct investments, internationalisation of firms.

YHTEENVETO

Ulkomaiset suorat sijoitukset Suomeen ovat viime vuosien aikana lisääntyneet. Yhä useampi suomalainen teollisuusyritys on siirtynyt ulkomaalaisomistukseen. Tämän raportin tavoitteena on tarkastella ulkomaalaisomisteisuuden laajuutta ja kehitystä Suomen elinkeinoelämässä, lähinnä teollisuudessa.

Osaksi Suomen pienistä kotimarkkinoista johtuen suuri osa ulkomaalaisomisteisista yrityksistä on ollut myyntiyhtiöitä, jotka toimivat vähäisellä pääomalla. Suorat sijoitukset Suomeen nettomääräisinä pääomavirtoina tarkasteltuna olivatkin pieniä aina 1980-luvulle saakka. 1980-luvulla ja etenkin 1990-luvulle tultaessa sijoitukset teollisuuteen ja yrityskaupat suorien sijoitusten muotoina yleistyivät. Tämä kehitystrendi lisäsi myös pääomavirtoja. Sijoitusten lisääntymistä edesauttoi suomalaisten teollisuusyritysten osaamisen kasvaminen. Näyttääkin siltä, että ulkomaiset yritykset eivät enää tule Suomeen hyödyntämään omaa osaamistaan, vaan yritysostojen avulla pyritään hyödyntämään suomalaisten yritysten osaamista ulkomaisten yritysten omassa toiminnassa.

Koko kansantalouden tasolla ulkomaisten yritysten vaikutus on ollut melko vähäistä. Joillakin toimialoilla, kuten sähkö- ja elektroniikkateollisuuden kehittämisessä ulkomaalaisten vaikutus on kuitenkin ollut merkityksellistä. Lisäksi on huomattava, että tilastoissa ulkomaalaisomisteisiksi on luokiteltu vain ulkomaisten yritysten suoraan omistamat yritykset Suomessa; näiden yritysten tytäryritykset luokitellaan suomalaisomisteisiksi, mistä johtuu, että todellisuudessa ulkomaalaisomistus Suomen elinkeinoelämässä on todennäköisesti huomattavastikin tilastoitua suurempaa. Historiallisesti tarkasteltuna ennen Suomen itsenäistymistä ulkomaalaisomistus näkyi selvimminkin metsä- sekä tekstiiliteollisuudessa, Gutzeit ja Finlayson yksittäisinä esimerkkeinä mainittuina. Itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä vaikutus oli huomattavaa edellä mainitussa sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa. 1960-luvulla Suomeen tuli alhaisten työvoimakustannusten perässä mm. ruotsalaisia vaatetusalan yrityksiä ja metalliteollisuuden kokoonpanoyrityksiä. 1980-luvulta lähtien ulkomaisten yritysten mielenkiinto on siirtynyt yhä enemmän korkeamman teknologian yrityksiin.

Ulkomaisten yritysten vaikutus teollisuudessa on suurinta teknologialtaan korkeilla ja korkeahkoilla toimialoilla, kuten kemian teollisuudessa ja sähköteknisten tuotteiden valmistuksessa. Esimerkiksi kemian tuotteiden valmistuksessa ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus toimialan liikevaihdosta on lähes 40 prosenttia. Toimialan työllistämästä henkilöstöstä viidennes työskentelee ulkomaalaisomisteisissa yrityksissä. Verrattaessa eroja yksityisten suomalaisomisteisten ja toisaalta ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten välillä huomataan mm., että ulkomaalaisomisteisiä yrityksiä toimii suhteellisesti enemmän korkean teknologian toimialoilla, ne ovat liikevaihdolla ja henkilöstön määrällä mitattuna suurempia ja niiden maksamat palkat palkansaajaa kohden ovat suuremmat.

Suuri osa ulkomaalaisomisteisista yrityksistä on ollut kaupan alan, erityisesti tukkukaupan yrityksiä. Kaupan alan yritysten lukumäärä ei kuitenkaan enää 1990-luvulla kasvanut edellisten vuosikymmenten tavoin. Sen sijaan ulkomaisten yritysten kiinnostus on siirtynyt osaamiseltaan korkeiden teollisuusyritysten lisäksi liike-elämää palveleville toimialoille, kuten kuljetus- ja huolinta-alan yrityksiin, mainostoimistoihin ja vartiointiliikkeisiin. Myös rakennusosalalla ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus on lisääntynyt.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	2
1.1 Tutkimuksen taustaa	2
1.2 Tutkimuksen tavoitteet, sisältö ja aineisto	5
2 YRITYKSEN LAAJENTUMINEN JA SUORAT SJOITUKSET	7
2.1 Mitä ulkomaisilla suorilla sijoituksilla tarkoitetaan?	7
2.2 Yrityksen laajentuminen suorien sijoitusten avulla	8
3 ULKOMAALAISOMISTEISEN YRITYSTOIMINNAN KEHITYS JA SIIHEN SUHTAUTUMINEN SUOMESSA ERI AIKAKAUSINA	13
3.1 Autonomian aika: ulkomaista osaamista teollistumisen käynnistämässä	14
3.2 Itsenäisyyden neljä ensimmäistä vuosikymmentä: ulkomaisten yritysten määrä ja vaikutus teollisuudessa vähäistä	16
3.3 1960-1980-luvut: suhtautuminen yritysten ulkomaalaisomistukseen muuttuu myönteisemmäksi	18
3.4 1990-luku: kasvavan kiinnostuksen aikaa	25
3.4.1 Eräitä 1990-luvulla tehtyjä ulkomaalaisomistusta koskevia tutkimuksia	25
3.4.2 Ulkomaalaisomistuksen kehitys 1990-luvulla	27
3.4.3 Ulkomaisten yritysten toiminnasta Suomessa: ulkomaalaisomisteiset yritykset keskimäärin suurempia ja tehokkaampia, liikevaihto ja henkilöstön määrä vaihdellut suomalaisomisteisia enemmän	34
4 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	42
LÄHTEET	47

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Viime vuosikymmenien aikana suomalaisten yritysten suorat sijoitukset ulkomaille ovat olleet huomattavasti suurempia kuin ulkomaisten yritysten sijoitukset Suomeen. Myös sijoitusten rakenne on ollut erilainen. Suomalaiset yritykset ovat sijoittaneet ulkomaille lähinnä teollisuuteen, Suomeen suuntautuvissa investoinneissa kaupan alan sekä liike-elämää tukevien palveluiden, kuten kuljetus- ja huolintatoimintojen, osuus on ollut suurempi.

Ulkomaalaisomistus Suomessa lisääntynyt¹

1990-luvulla Suomeen suuntautuvien ulkomaisten suorien investointien määrä on kasvanut erityisesti EU-jäsenyyden jälkeen. Nykyisin jo kolmannes Suomen 500 suurimmasta yrityksestä on ulkomaalaisomisteinen. Myös investointien kohdentumisessa ja rakenteessa on näkyvissä muutoksia. Näyttäisi siltä, että sijoitukset teollisuuteen ovat lisääntymässä ja että yritysostot sijoitusten tekotapana ovat yleistymässä. Ulkomaisten yritysten tekemien sijoitusten lisääntyessä kysymykset ulkomaalaisomistuksen vaikutuksista esimerkiksi teollisuuden rakenteeseen ja kansallisen innovaatiojärjestelmän toimintaan ovat nousemassa ajankohtaisiksi.

Ulkomaalaisomistukseen suhtauduttu varauksellisesti

Useissa maissa on suhtauduttu aina viime vuosikymmeniin saakka varsin kielteisesti yritysten ulkomaalaisomistukseen. Suomessa riittävän laajaa kansallista omistusta on pidetty yhtenä teollisen kehityksen kulmakivenä. Täällä säädettiin sodan alla vuonna 1939 ulkomaalaisomistusta rajoittava laki, jolla pyrittiin suojautumaan maan tärkeiden luonnonvarojen, mm. metsän ja metallien, erityisesti nikkelin, sekä keskeisten

¹ Tässä tutkimuksessa ulkomaalaisomisteisella yrityksellä tarkoitetaan suoran sijoituksen kautta hankittua omistusta. Suorien sijoitusten ja portfoliosijoitusten eroja käsitellään luvussa 2.1.

teollisuuden alojen siirtymiseltä ulkomaalaisten haltuun. Laki jäi voimaan vielä sotien päätyttyä ja oli voimassa pääpiirtein muuttumattomana aina 1990-luvun alkupuolelle saakka.

Ulkomaalaisomisteisen laajamittaisen yritystoiminnan kielteisenä ilmiönä on usein pidetty sitä, että maan luonnonvarojen taloudellinen hyödyntäminen ja hallintavalta siirtyvät kasvottomille monikansallisille yrityksille. Pelkona on edelleen ollut, että yhden merkittävän luonnonvaran, kuten öljyn tai metsävarojen omaavan maan tuotantorakenne jää yksipuoliseksi, kun monikansalliset suuryritykset keskittyvät hyödyntämään luonnonvaraa vieden tuotannontekijäresursseja, kuten työvoimaa muilta potentiaalisilta toimialoilta. Lisäksi mm. monissa luonnonvaroiltaan rikkaissa kehitysmaissa ulkomaiset suorat sijoitukset on usein nähty siirtomaakauden riistopolitiikan jatkona.

Kielteisyyteen ulkomaalaisten tekemiä suorja sijoituksia kohtaan ovat myös vaikuttaneet epäilyt siitä, että ulkomaalaisilla yrityksillä on vähemmän sosiaalista vastuuntuntoa kuin kotimaisilla yrityksillä: laskusuhdanteissa tai olojen muuten muuttuessa yrityksen kannalta negatiiviseen suuntaan ulkomaisten yritysten on katsottu olevan herkempiä lähtemään olosuhteiltaan suotuisampaan maahan verrattuna kotimaisiin yrityksiin. Edelleen monikansallisten yritysten on katsottu voivan yrityksen sisäisen siirtohinnoittelun, rahoitusjärjestelyjen yms. avulla kotiuttaa voittojaan ohi kohdemaan verotuksen. Lisäksi ulkomaalaisten yritysten on epäilty lisäävän maksutaseongelmia voittojen kotiuttamisen aiheuttaman pääoman ulosvirtauksen ja myyntiyhtiöiden kautta kasvavan tuonnin takia.

Suhtautuminen ulkomaisten yritysten investointeihin on muuttunut myönteisemmäksi

Monet edellä mainituista peloista ovat osoittautuneet aiheettomiksi. Esimerkiksi Irlannissa ja myös Suomessa on havaittu, että ulkomaiset yritykset sijoittavat kotimaisten menestysalojen lisäksi toimialoille, joissa kotimaisten yritysten osaaminen on heikkoa

tai joissa kotimaisilla yrityksillä ei ole riittävästi resursseja kasvaa itse.² Ulkomaiset yritykset voivat siten auttaa toimialarakenteen monipuolisuuden säilymisessä ja kehittämisessä. Nykyisin ulkomaisiin suoriin investointeihin suhtaudutaankin pääosin myönteisesti. Ulkomaisista investoinneista käydään jopa eri valtioiden välillä kilpailua. Yksi keino houkuttaa ulkomaisia sijoituksia on tarjota ulkomaisille yrityksille suoranaisia taloudellisia kannusteita, kuten verohelpotuksia, edullisia lainoja, toimitiloja jne. Toinen vaihtoehto on markkinoida maata mm. hyvän tuotannontekijöiden saatavuuden, kuten koulutetun ja osaavan työvoiman avulla sekä kiinnittämällä huomioita maan edulliseen sijaintiin muitakin markkina-alueita silmälläpitäen.

Euroopassa erityisesti Irlanti on omaksunut jo 1950-luvun lopusta lähtien erittäin suopean asenteen ulkomaisen pääoman suhteen. Strategiana Irlannilla oli alkuaikoina pyrkiä houkuttelemaan ulkomaisia yrityksiä maahan verohelpotuksien ja muiden etuisuuksien avulla. Myöhemmin mukaan ovat tulleet mm. koulutustason kasvun seurauksena irlantilaisien osaamiseen perustuvat markkinointikampanjat. Ulkomaalaiset yritykset työllistävät nykyisin noin puolet Irlannin teollisuuden työntekijöistä ja tuottavat lähes 60 prosenttia teollisuustuotannosta (Barry & Bradley 1997).

Ulkomaalaisten yritysten tekemien investointien avulla toivotaan siis saatavan mm. uutta teknologiaa, teknistä- ja markkinointiosaamista sekä uusia työpaikkoja. Tuotantorakenteen toivotaan myös monipuolistuvan, jos ulkomaalaiset yritykset tuovat osaamista niille toimialoilla, joilla kotimaiset yritykset ovat heikkoja. Lisäksi ulkomaisilla suorilla sijoituksilla voidaan ajatella olevan turvallisuuspoliittinen näkökulma: houkuttelemalla maahan runsaasti sijoituksia kansainvälisesti merkittävästä valtiosta ja valtaryhmittymästä, voidaan luoda turvatakuita mahdollisena uhkana pidettyä kolmatta valtiota vastaan. Tämä näkökulma näkyy yhtenä tekijänä mm. Keski- ja Itä-Euroopan entisten sosialistimaiden pyrkimyksissä houkuttaa länsimaisia investointeja alueilleen.

² Suomessa ulkomaiset yritykset ovat sijoittaneet korkean teknologian alojen lisäksi suomalaisten omistuksessa huonosti kannattaneille toimialoille, kuten telakkateollisuuteen, rakentamiseen sekä kuljetus- ja huolintapalveluihin.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet, sisältö ja aineisto

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää ulkomaalaisten suorien sijoitusten ja ulkomaalaisomisteisten yritysten toiminnan vaikutuksia Suomen teolliseen ja teknologiseen rakenteeseen. Tutkimuksen ulkopuolelle rajataan sinänsä tärkeä ja nykyisin nopeasti kasvava portfoliosijoitusten kautta tuleva yritysten ulkomaalaisomistus. Kyseinen aihe vaatisi kokonaan oman selvityksen tekemisen.

Tutkimus jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa kiinnostuksen aiheena olevia kysymyksiä ovat:

- Kuinka laajaa ulkomaalaisomistus Suomen elinkeinoelämässä on ja miten se on kehittynyt eri ajanjaksoina?
- Mille aloille ja millaisiin yrityksiin ulkomaalaiset ovat sijoittaneet, ts. mitkä ovat olleet sijoitusten keskeiset motiivit?
- Miten ulkomaalaisomisteiset yritykset poikkeavat suomalaisomisteisista esimerkiksi toimialaltaan, kannattavuudeltaan ja tuottavuudeltaan?

Tutkimuksen toisessa osassa pyritään syventämään ensimmäisen osan tarkastelua ja etsimään vastauksia edellämäinnittujen lisäksi myös seuraaviin kysymyksiin:

- Miten ulkomaalaisomistus on vaikuttanut ostettujen yritysten kehitykseen ja niihin kansallisiin klustereihin, joissa ne toimivat?
- Miten ulkomaalaisomistus vaikuttaa Suomen viennin rakenteeseen?
- Mikä vaikutus ulkomaalaisomistuksella on teknologiavirtoihin?
- Mitä riskejä ulkomaalaisomistuksen laajentumiseen liittyy esimerkiksi kansallisen innovaatiojärjestelmän näkökulmasta?

Aineistona tutkimuksen ensimmäisessä osassa ovat aiheeseen liittyvä kirjallisuus sekä Suomen Pankin ja Tilastokeskuksen tilastomateriaali. Käytettävistä tilastolähteistä on hyvä huomioda, että niissä tilastoidaan ulkomaalaisomisteiseksi vain ensimmäisen

sukupolven yritykset, ts. suoraan ulkomaisen omistajan omistuksessa olevat yritykset. Sen sijaan näiden yritysten Suomessa toimivia tytäryhtiöitä ei ole tilastoitu ulkomaalaisomisteisiksi. Tämän johdosta ulkomaalaisomisteisen yritysten toiminnan laajuus on käytettävässä otoksessa todellista tilannetta pienempi.³ Tutkimuksen toisessa osassa yritetään hyödyntää enemmän yrityskohtaista materiaalia, kuten yritysten tilinpäätösti-toja ja vuosikertomuksia.

Käsillä olevassa raportissa pyritään vastaamaan tutkimuksen ensimmäisen osan kysymyksiin. Raportin sisältö on seuraava: Johdantoa seuraavassa luvussa 2 esitetään lyhyesti näkökohtia yritysten laajentumiseen ja suoriin sijoituksiin. Sen jälkeen luvussa 3 luodaan katsaus ulkomaalaisomisteisen yritystoiminnan kehitykseen ja siihen suhtautumiseen Suomessa teollistumisen alkua ajoilta aina nykypäivään saakka. Pääpaino tarkastelussa on 1990-luvun tilanteen käsittelyssä. Lisäksi luvussa 3 tutkitaan eroja ulkomaalais- ja suomalaisomisteisten yritysten välillä. Luvussa 4 esitetään raportin yhteen-veto ja johtopäätökset.

³ Esim. ABB omistaa Suomessa useita kymmeniä tytäryrityksiä, jotka luokitellaan suomalaisomisteisiksi. ABB:sta ulkomaalaisomisteiseksi tilastoidaan vain konsernin hallintayhtiö ABB oy, jolla ei ole tuotannollista toimintaa.

2 YRITYKSEN LAAJENTUMINEN JA SUORAT SIOITUKSET

Tässä luvussa luodaan katsaus tekijöihin, jotka vaikuttavat yrityksen päätökseen laajentaa toimintaansa ulkomaille tehtävien suorien sijoitusten avulla. Ensin luvun alussa kuitenkin määritellään ulkomaisten suorien sijoitusten käsite ja käsitellään suorien ja portfoliosijoitusten eroja.

2.1 Mitä ulkomaisilla suorilla sijoituksilla tarkoitetaan?

Ulkomaille suuntautuvalla suoralla sijoituksella (*foreign direct investment*, FDI) tarkoitetaan investointia, joka tehdään investoivan yrityksen kotimaan ulkopuolelle pysyvän taloudellisen suhteen luomiseksi ja määräysvallan hankkimiseksi. Tyypillisiä suorien sijoitusten muotoja ovat ulkomaisen yrityksen ostaminen tai kokonaan uuden yrityksen perustaminen kohdemaahan. Suora sijoitus koostuu tavallisesti kokonaisuudesta, joka sisältää pääoman lisäksi esimerkiksi teknologian sekä johtamis- ja markkinointitaitojen siirtoa investointikohteeseen.

Suora sijoitus eroaa epäsuorasta eli portfoliosijoituksesta juuri pysyvyyden ja määräysvallan suhteen: portfoliosijoitusten päätavoitteena on saada sijoitukselle mahdollisimman hyvä tuotto joskus erittäin lyhyelläkin sijoitusperspektiivillä esimerkiksi käyttämällä hyväksi kohdeyrityksen osakkeen hinnoitteluvirheitä paikallisessa pörssissä.⁴ Tavallisesti portfoliosijoittaja ei ole kiinnostunut käyttämään aktiivisesti määräysvaltaa kohdeyrityksessä. Lisäksi portfoliosijoituksiin liittyy sijoitusten hajauttaminen useampaan kohteeseen, kun taas suora sijoitus kohdistuu tyypillisesti yhteen kohteeseen.

Raja suorien sijoitusten ja portfoliosijoitusten välillä ei ole täysin yksiselitteinen. Esimerkiksi osa portfoliosijoituksistakin on luonteeltaan pitkäaikaisia ja niiden avulla

⁴ Kohdeyrityksen osakkeen hinta voi olla sen potentiaalisen hinnan alapuolella mm. vähäisen vaihdon takia tai johtuen paikallisten sijoittajien erilaisista näkemyksistä ulkomaiseen sijoittajaan verrattuna liittyen esimerkiksi arvioihin yritys- tai toimialakohtaisen riskin ja kohdeyrityksen tulevien kasvunäkymien suhteen.

voidaan haluttaessa muuttaa sijoitusstrategiaa myös hallintavaltaa sisältäväksi. Suomessa ja joissakin muissa maissa käytössä olevien yritysten osakkeiden ns. hallintarekisterien kautta omistusosuuden kasvattaminen ostamalla yrityksen osakkeita pörssissä ilman suurempaa julkisuutta on mahdollista, koska hallintarekistereissä ulkomaiset sijoittajat ovat tyypillisesti nimettöminä. Tällöin tiedetään ulkomaalaisten omistusosuus yrityksessä kokonaisuudessaan, mutta ei sitä, kuinka monta ulkomaista sijoittajatahoa sijoitusten takana on. Tarvittaessa ulkomainen sijoittaja voi tulla esiin hallintarekisterin kätköistä ja alkaa käyttää aktiivisesti omistajan valtaa yrityksessä.

2.2 Yrityksen laajentuminen suorien sijoitusten avulla

Ulkomaalaisen yrityksen kannalta katsottuna tuotannon aloittaminen kohdemaassa ja jossakin toisessa maassa tuotetun tuotteen vienti sinne ovat vaihtoehtoisia strategioita. Tuotannon aloittamiseen myötävaikuttavia tekijöitä ovat suuret potentiaaliset markkinat, korkeat kuljetuskustannukset, kaupan esteiden, kuten korkeiden tullien ja kiintiörajoitusten kiertäminen, kohdemaan ammattitaitoinen työvoima ja muiden tuotannontekijöiden hyvä saatavuus. Aineettomien oikeuksien, kuten patenttien ja tavaramerkkien suojalla on myös todettu olevan vaikutusta suorien sijoitusten tekemisen kannalta (mm. Mansfield 1995): Investoivalla yrityksellä on tavallisesti jotain yrityskohtaista osaamista. Jos aineettomat oikeudet on huonosti suojattu kohdemaassa, yritys saattaa haluta perustaa sinne täysin omistamansa tytäryrityksen hyödyntämään tätä yrityksen osaamisaluetta sen sijaan, että se esimerkiksi solmisi epävarmoja lisenssisopimuksia paikallisten yritysten kanssa.

Yksi syy yritysten investointeihin ulkomaille on yrityksen koko. Kun yritys kasvaa riittävän suureksi, sen on vaikea enää kasvaa kotimarkkinoilla luontevasti, koska tuotannontekijöiden, kuten osaavan ja kilpailukykyisen työvoiman saatavuus vaikeutuu, jolloin varteenotettavaksi vaihtoehdoksi tulee tuotantotoiminnan laajentaminen ulkomaille.

Yritysten toiminnan tavoitteena on saada aikaan mahdollisimman hyvä tulos toiminnastaan. Tätä taustaa vasten kansainvälisen talouden kirjallisuudessa on esitetty, että ulkomaisten sijoitusten kautta yritykset tekisivät suoria sijoituksia maihin, joissa pääoman reaalin tuotto on suuri, ts. maihin, joissa on vähän pääomavarantoja. Suoria sijoituksia tekevät yritykset sijaitsisivat puolestaan maissa, joissa on runsaasti pääomavarantoja ja siten alhainen pääoman reaalin tuotto. Tällöin suorien sijoitusten avulla pääoman reaalin tuotto eri maissa tasoittuisi. Tällainen pääoma-arbitraasin näkökulma on kuitenkin osoittautunut yksinään riittämättömäksi ja osittain harhaanjohtavaksikin suorien sijoitusten selittäjänä: jos pääoman tuottoerot olisivat ainoa suoria sijoituksia selittävä tekijä, pääomavirrat kulkisivat vain yhteen suuntaan. Käytännössä on kuitenkin havaittu, että moniin maihin tehdään sijoituksia samoille toimialoille kuin niistä samaan aikaan tehdään sijoituksia ulkomaille.

Yritystason näkökulma hallitseva suorien sijoitusten selittäjänä

Nykyisin yleisimmät suorien sijoitusten selitykset perustuvat yritystason näkökulmaan.⁵ Niissä pyritään etsimään syitä yritysten tuotannon kansainvälistymiseen ja toimintojen jakamiseen useampaan maahan. Yritystä käsitellään organisaationa, joka korvaa markkinoilla tapahtuvia liiketoimia yrityksen sisäisillä toimintoilla.⁶ Yrityksen kannattaa periaatteessa sisäistää liiketoimintojaan niin kauan kuin siitä koituvat kustannussäästöt riittävät kattamaan kasvavan organisaation valvonta- ja koossapitämiskustannukset.

Yrityksen mahdollisuus laajentua perustuu siihen, että sillä on jokin yritysکوhtainen voimavara, joka antaa sille edun kilpailijoihin nähden. Kilpailuetu voi olla esimerkiksi yrityksen kehittämä uusi tuote tai tuotantomenetelmä, hyvä markkinointiosaaminen, yrityskulttuuri tai jokin muu yrityksen organisaatioon liittyvä tekijä. Tällainen kilpailuetu on tavallisesti luonteeltaan aineetonta, henkistä pääomaa. Henkiseen pääomaan ja

⁵ Katsauksia esim. Caves (1996) ja Dunning (1993).

⁶ Toisena vaihtoehtona olisi markkinajärjestelmä, jossa kunkin työvaiheen tekisi yksittäinen, muista riippumaton talousyksikkö. Coasen (1937) artikkeli on klassinen analyysi siitä, miksi yrityksiä perustetaan kontrolloimaan tuotantotoimintaa puhtaan markkinajärjestelmän sijaan.

yleisemmin tietoon liittyy julkishyödykkeen ominaisuuksia, esimerkiksi kaikki voivat kuluttaa tietoa ilman että sen saatavuus vähenee. Tiedon alkuperäiseen tuottamiseen voi liittyä huomattaviakin kustannuksia, mutta sen levittäminen ei vaadi paljoa lisäkustannuksia ja toisaalta tiedon levittäminen ei vähennä alkuperäisen tiedon tuottajan mahdollisuuksia kuluttaa sitä. Jos yrityksen tuotteisiin tai valmistusmenetelmiin liittyy paljon yrityksen omaa osaamista, valmistuksen siirtäminen yrityksen ulkopuolelle saattaa levittää yrityksen kehittämää osaamista ilman, että yritys saa siitä täyttä korvausta. Paljon henkisiä voimavaroja omaavien yritysten kannattaakin useimmiten pyrkiä käyttämään niitä itse, mikä tarjoaa yhden selityksen yritysten laajentumiselle.

Laajentuako horisontaalisesti, vertikaalisesti vai diversifioiden?

Yritys voi kansainvälistää tuotantoaan periaatteessa kolmella tavalla: se voi alkaa tuottaa samaa tuotetta useassa eri maassa ts. laajentua horisontaalisesti. Toiseksi yritys saattaa haluta laajentua vertikaalisesti, ts. sisäistää sen tuotteiden tuotantoketjua niin, että yhdessä maassa tuotetut tuotteet jatkojalostetaan samassa tai jossakin toisessa maassa toimivassa tuotantolaitoksessa. Kolmanneksi yritys voi diversifioida eli hajauttaa toimintaansa toisistaan riippumattomille toimialoille ja eri maihin pyrkimyksenä vähentää vaihteluita yrityksen tuloksessa.

Yrityksen päätökseen laajentua horisontaalisesti vaikuttaa usea tekijä.⁷ Ensiksikin kuljetuskustannukset ja kauppapolitiikan luomat kaupanesteet, kuten korkeat tullit myötävaikuttavat siihen, että yrityksen kannattaa perustaa tuotantolaitos kohdemaahan viennin sijasta. Toiseksi monien palvelujen, kuten majoitus- ja ravintolapalvelujen tuotantoa ja kulutusta ei voi erottaa toisistaan. Näillä toimialoilla yrityksen laajentuminen uusille markkinoille vaatii yrityksen läsnäoloa jossakin muodossa. Kolmas tärkeä tekijä ovat puhtaasti yritysstrategiset tekijät. Ulkomaisella investoinnilla voidaan ostaa kilpailija pois markkinoilta tai ehkäistä sen laajentumispyrkimyksiä. Näin yritys pyrkii kasvattamaan globaalisesti markkinavoimaansa toimialallaan ja lisäämään tuottoja toiminnastaan.

⁷ Kts. tarkemmin esim. Haaparanta (1990) ja Dunning (1993).

Horisontaalista laajentumista selittävät myös maittaiset erot tuotantokustannuksissa, kuten työvoiman ja raaka-aineiden suhteelliset hinnat ja saatavuus. Kun yrityksellä on tuotantolaitoksia useassa maassa, se voi vaihdella tuotantomääriä kussakin maassa kulloistenkin kustannuserojen mukaisesti. Lisäksi verotuksellisilla ja muilla instituutio-naalisilla tekijöillä, kuten yhteiskunnallisella vakaudella ja omistusoikeuksia koskevalla lainsäädännöllä voi olla vaikutusta tuotannon sijoittamiseen. Monikansallinen yritys voi esimerkiksi hyödyntää verojärjestelmien erilaisuuksia käyttämällä hyväkseen yrityksen tuotannon sisäistä siirtohinnoittelua ja näyttää suurinta voittoa siellä, missä verotus on kulloinkin alhaisin.

Yrityksen horisontaaliseen laajentumiseen myötävaikuttavat siis, että yrityksellä on jokin yritysکوhtainen voimavara, jota kannattaa hyödyntää yrityksen toiminnassa useammassa maassa ja että toimintojen jakaminen useampaan maahan on tehokkaampaa hoitaa yrityksen sisältä käsin kuin toimintojen ulkoistamisen kautta. Lisäksi valmistuksen kohdealueella täytyy olla kannattavampaa kuin valmistus nykyisessä paikassa yhdistettynä tuotteen vientiin kohdemarkkinoille. Tämä viitekehys tunnetaan kirjallisuudessa OLI-teorianana (**O**wnership - **L**ocation - **I**nternalization), jonka kehittäjä on ollut pääasiassa John Dunning.⁸

Vertikaalisesti laajentunutta monikansallisten yrityksen syntyä selittävät osin samat tekijät kuin horisontaalistakin laajentumista. Vertikaalisesti laajentunut monikansallinen yritys pyrkii horisontaalisesti laajentuneesta yrityksestä poiketen kuitenkin sisäistämään osan tuotantoketjusta tai koko tuotantoketjun etsien mahdollisimman edullista tuotantoprosessin jakamista eri paikkoihin. Syynä tuotantoketjun sisäistämiseen voi olla lisäksi pyrkimys vähentää tuotantopanosten saatavuuteen ja hintoihin liittyvää epävarmuutta. Esimerkiksi monien raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnat vaihtelevat runsaasti ja näiltä vaihteluilta on pitkällä aikavälillä vaikea suojautua.⁹ Samoin työvoimavaltai-

⁸ OLI-teoriasta tarkemmin on kerrottu esimerkiksi teoksessa Dunning (1993).

⁹ Lyhyellä aikavälillä yritys voi tosin suojautua hintavaihteluilta osallistumalla hyödykkeen futuuri- tai optiomarkkinoille.

simmat tuotannon osat voidaan sijoittaa alhaisten työvoimakustannusten maihin, tutkimus- ja tuotekehitystoiminta alueille, joissa on runsaasti hyvin koulutettua työvoimaa jne. Yritys voi myös tarvita tuotannossaan pitkälle erikoistuneita välituotteita, joiden valmistuksen teettäminen yrityksen ulkopuolella voisi vaatia yrityksen osaamiseen liittyvän tiedon luovuttamista ulkopuolisille.

Diversifioituneen monikansallisen yrityksen taustalla on liiketoimintaan liittyvien riskien hajauttaminen. Se pyrkii siten vähentämään voittojensa vaihteluita. Diversifioituminen voi tapahtua joko täysin toisistaan riippumattomille toimialoille tai edellä esitetyn mukaisesti yrityksen päätoimintaan liittyen horisontaalisesti ja/tai vertikaalisesti. Toisistaan riippumattomille toimialoille liiketoimintaansa hajauttaneen monikansallisen yrityksen yhtenä motiivina voi olla ulkomaalaisomistusta koskevien portfoliosijoittamista koskevien rajoitusten kiertäminen. Jos kieltoja ei olisi, tuntuisi luonnolliselta, että yrityksen osakkeenomistajat hajauttaisivat omistustaan itse ostamalla eri maissa sijaitsevien yritysten osakkeita. Liiketoiminnan hajauttamisen taustalla voi olla myös yrityksen johdon tulossidonnainen palkkaus, jolloin johdon intressinä on vähentää yrityksen tuottojen vaihteluita vähentämättä keskimääräistä tuottoa.

Yrityksen tehtyä päätöksen laajentaa toimintaansa ulkomaille sen täytyy harkita vielä laajentumisen toimintatapa. Suorien sijoitusten kautta laajentumisessa on karkeasti kaksi linjaa: yritys voi joko ostaa kohdemaassa jo toimivan yrityksen tai perustaa sinne uuden yhtiön eli tehdä ns. greenfield-investoinnin. Tyypillinen greenfield-investointi on myyntiyhtiön perustaminen edistämään emoyhtiön tuotteiden myyntiä kohdemarkkinoilla. Yrityksoston kautta suoraa sijoitusta harkitsevan yrityksen kannattaa tulla kohdemarkkinoille, jos potentiaalisena ostokohteena on yritys, joka esimerkiksi hintansa, kohdemarkkinoiden tuntemuksensa ja/tai osaamisensa takia on edullisempi kuin täysin uuden yrityksen perustaminen.

3 ULKOMAALAISOMISTEISEN YRITYSTOIMINNAN KEHITYS JA SIIHEN SUHTAUTUMINEN SUOMESSA ERI AIKAKAUSINA

Suomen talouspolitiikassa ulkomaankaupalla, etenkin viennillä on ollut tärkeä asema. Ulkomaista pääomaa suorien sijoitusten muodossa tänne ei sen sijaan viime vuosia lukuunottamatta ole kovinkaan voimakkaasti houkuteltu. Toisaalta ulkomaalaiset yrityksetkään eivät ole osoittaneet suurta mielenkiintoa Pohjolan syrjäistä maata kohtaan. Syitä mielenkiinnon vähäisyyteen ovat olleet pieni potentiaalinen markkina-alue, omalaatuinen kieli ja kulttuuri sekä suomalaisten varauksellinen ja jopa kielteinen asenne yritysten ulkomaalaisomistusta kohtaan. Lisäksi viime vuosikymmenien aikana varsin jyrkästi kohonneet työvoimakustannukset ovat vähentäneet täällä toimineiden ulkomaalaisten yritysten ennestään pientä määrää. Ne ovat myös toimineet negatiivisena insentiivinä potentiaalisten uusien investoijien kohdalla. Työvoiman osaaminenkaan ei ole ollut viime vuosia lukuunottamatta sellaisella tasolla, että se olisi ollut erityinen houkutin asettua Suomeen. Suurin osa Suomessa toimineista ulkomaalaisista yrityksistä on ollut jakelu- ja myyntiyhtiöitä, jotka toimivat vähäisellä pääomalla.

1990-luvun alkupuolella poistuneet rajoitukset yritysten ulkomaalaisomistusta kohtaan sekä Suomen EU-jäsenyys ovat lisänneet ulkomaalaisten yritysten kiinnostusta investoida Suomeen. Investointeja on tehty entistä enemmän myös tuotantotoimintaan perinteisten tukkukaupan, rakentamisen ja palvelutoimialojen lisäksi. Tiedotusvälineissä julkisuutta ovat saaneet erityisesti korkean teknologian yritysten myynnit ulkomaisten yritysten omistukseen. Suomalaisen osaamisen on pelätty valuvan ulkomaille.¹⁰ Seuraavassa käydään lyhyesti läpi ulkomaalaisomisteisen yritystoiminnan kehitystä ja suomalaisten asenteita sitä kohtaan alkaen 1800-luvun teollistumisen alkua ajoilta aina 1990-

¹⁰ Esim. Kauppalehti 30.4.1997: "Ohjelmistovienti valuu ulkomaille", Suomen Kuvalehti 15/1997: "Suomi valuu vieraille maille" ja Tekniikka & Talous 13/1997: "Ulkomainen ostaja tuo siivet menestykseen".

luvun puoliväliin saakka.¹¹ Samalla pyritään tarkastelemaan, onko ulkomainen omistaja yritykselle huonompi kuin kotimainen.

3.1 Autonomian aika: ulkomaista osaamista teollistumisen käynnistämässä

1800-luvulla suomalaisten talouspoliittisessa ajattelussa valitsi vielä merkantilistinen linja, joka muualla Euroopassa oli alkanut väistyä liberaalimpien talouspoliittisten suuntausten tieltä. Merkantilistisen ajattelun mukaisesti Suomeen pidettiin tervetulleina ulkomaalaisia yrityksiä ja yrittäjiä, joilla oli kansallisvarallisuutta kasvattavia avuja, kuten pääomaa, teknistä tietämystä jne. Sen sijaan väliaikaisesti maahantulevia ja tuontikauppaa harjoittavia yrittäjiä karsastettiin, koska heidän toimintansa heikensi kauppataetta ja siten vähensi kansallisvarallisuutta. Lisäksi suomalaisessa talouspoliittisessa ajattelussa oli teollistumisen alkuajoista lähtien taipumus pitää metsäteollisuuden kaltaiset avaintoimialat ja keskeiset luonnonvarat suomalaisomistuksessa.

Autonomian aikana suuri osa ulkomaalaisista yrityksistä tuli Suomeen välittäkseen tuotteitaan, mm. tekstiilejä ja metalleja edelleen Venäjälle tai puutavaraa Eurooppaan. Suomella oli etuna Venäjälle suuntautuvassa kaupassa 1800-luvun jälkipuoliskolle saakka alhaiset tullimaksut, jotka houkuttelivat ulkomaisia yrityksiä perustamaan tuotantolaitoksiakin Suomeen. Esimerkiksi ruotsalainen Rörstrand perusti posliinitehtaan Helsinkiin myydäkseen tuotannon edelleen Venäjän markkinoille. Venäläisten liikemiesten omistuksessa oli itäisessä Suomessa useita järvimalmia hyödyntäviä tuotantolaitoksia, joiden tuotanto meni pääosin Venäjälle, lähinnä Pietarin alueelle. Suomen pienistä ja vähävaraisista markkinoista ulkomaalaiset yritykset eivät sen sijaan pääsääntöisesti olleet kiinnostuneita (Hjerppe & Ahvenainen 1986, 287-289)

Suomessa teollistuminen alkoi 1800-luvun jälkipuoliskolla. Teollistumisen alkuaikoina ulkomaalaisten asiantuntijoiden ja yrittäjien merkitys oli varsin suuri. Heidän asiantun-

¹¹ Historiakatsaus ulkomaalaisomisteisen yritystoiminnan kehityksestä 1800-luvulta 1980-luvulle pohjautuu Ahosen (1984), Hjerppe & Ahvenaisen (1986), Lovion (1992) sekä Myllyntauksen (1992) tutkimuksiin. 1990-luvun käsittely perustuu Tilastokeskuksen ja Suomen Pankin aineistoihin.

temustaan ja uutta teknologiaa tarvittiin tuotantotoiminnan kehittämiseen ja monipuolistamiseen. Tyypillistä ulkomaalaisille yrittäjille tuohon aikaan oli, että he toimivat yksittäisinä yrittäjinä ilman taustalla olevaa ulkomaista yritystä tai pääomaa: yrittäjät toivat maahan vain omaa osaamistaan. Esimerkiksi James Finlayson oli lähes pennitön skottilainen tekniikko, joka tuli Venäjältä ja sai Suomen senaatin myöntämään lainan puuvilla-tehtaan perustamiseen. Yleinen piirre ulkomaalaisten yrittäjien perustamille tehtaille oli, että ne siirtyivät ennemmin tai myöhemmin joko toisen ulkomaalaisen tahon tai suomalaisten omistukseen.

Norjalaisten toiminta poikkesi edellä kuvatusta linjasta, sillä he keräsivät Suomen toimintaansa varten kansainvälistä pääomaa mm. Iso-Britanniasta, Saksasta ja Ranskasta. (Hjerppe & Ahvenainen mt. 288). Tällä tavoin tulleista yrityksistä merkittävimpiä ja pisimpään toimineita olivat Gutzeit & Co., Halla Ab ja T&J Salvesen Ab. Näillä yrityksillä oli varsin vahva pääomatuki takanaan ja ne hankkivat suuria maa-alueita omistukseensa, esimerkiksi Gutzeit oli vuosisadan vaihteessa suurin yksityinen maanomistaja Suomessa.

Ulkomaisten yritysten vaikutus Suomen teollistumisen kehittämisessä autonomian aikana oli ajanjaksoa käsittelevien tutkimusten¹² mukaan suurin tekstiili- ja sahatteollisuudessa sekä uusilla toimialoilla, kuten sähkö- ja kemianteollisuudessa. Sahateollisuudessa ulkomaalaiset toivat joitakin uusia menetelmiä, esimerkiksi norjalaiset toivat mukanaan puutavaran nippu-uitot. Sen sijaan ulkomaalaisten omistus metsäteollisuuden yrityksistä jäi kokonaisuudessaan melko pieneksi, yksittäisinä poikkeuksena Gutzeitin ja Hallan kaltaiset suuryritykset. Sähkön alkaessa korvata höyryvoimaa 1800-luvun lopulla joitakin ulkomaalaisia yrityksiä tuli rakentamaan sähkön tuotantolaitoksia ja osallistumaan maan sähköverkon kehittämiseen. Näitä yrityksiä olivat mm. yhdysvaltalainen Thomas Houston Electric Company. Lisäksi puhelinverkoston luomiseen osallistuivat ruotsalainen Ericsson ja yhdysvaltalainen Bell.

¹² Ahonen (1984), Hjerppe & Ahvenainen (1986).

3.2 Itsenäisyyden neljä ensimmäistä vuosikymmentä: ulkomaisten yritysten määrä ja vaikutus teollisuudessa vähäistä

Suomen itsenäistymisen jälkimainingeissa monet ulkomaalaiset yritykset myivät yrityksensä suomalaisille tai muuten lopettivat toimintansa täällä. Suurimpien suomalaisomistukseen siirtyneiden joukossa olivat norjalaiset Gutzeit, Halla ja Salvesen. Ulkomaalaisten yritysten poistumisen syinä olivat mm. ensimmäisen maailmansodan aikana katkenneet liikesuhteet, poliittinen epävakaus sekä suomalaisten kielteinen asenne ulkomaalaisia kohtaan. Osa yrityksistä siirtyi yksityisille, osan valtio osti itselleen.

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että valtiolla oli ollut keskeinen asema talouselämässä autonomiankin aikana mm. rautateiden ja kanavien rakennuttajana sekä yksityisen liiketoiminnan rahoittajana, mutta vasta itsenäistymisen jälkeen se osallistui suoraan yritysten omistukseen. Suoran valtion omistuksen kautta oli tarkoitus turvata avainalojen, metsä- ja metalliteollisuuden säilyminen kotimaisina. Hieman paradoksaalista oli, että valtio rahoitti yritysostoja varsin paljon ottamalla velkaa ulkomailta, joten riippuvuus ulkomaisesta pääomasta säilyi, vain riippuvuuden muoto vaihtui. (Hjerppe & Ahvenainen 1986,289-292)

Ulkomaisten yritysten osuus teollisuudessa maailmansotien välisenä aikana oli tutkimusten mukaan jopa vähäisempi kuin autonomian aikana. Toimialoittain katsottuna puunjalostusteollisuus siirtyi käytännössä valtaosin suomalaisomistukseen norjalaisten yritysten poistuessa maasta. Norjalaisista vain Diesen Wood oli ainoa merkittävä metsäyhtiö, joka jäi sodan jälkeen Suomeen. Sekin siirtyi 1930-luvun alussa suomalaisille. (Hjerppe & Ahvenainen mt. 291) Metsäteollisuudessa ulkomaalaiset, mm. saksalainen Waldof ja brittiläinen Dixonin perheyritys perustivat muutamia uusia tuotantolaitoksia, lähinnä sellutehtaita.

Metsäteollisuuden ulkopuolella monet ulkomaisista yrityksistä toimivat kehittyneemmän uuden teknologian toimialoilla, kuten sähkö- ja kemianteollisuudessa. Sähkö- ja elektroniikkateollisuuden kehittämisessä vaikuttivat mm. Siemens, LM Ericsson ja Phi-

lips (Lovio 1992). Ne monipuolistivatkin osaltaan Suomen tuotantorakennetta painotuen aloille, joilla kotimainen osaaminen oli heikompaa. Tyypillistä tulokkaille (edellisten lisäksi mm. Unilever ja AGA) oli, että ne olivat monikansallisten yritysten tytäryrityksiä, joten niillä oli takanaan vahva rahoitus-, tuotanto- ja markkinointituki. Näiden yritysten toimintastrategiana oli pääosin tuottaa ja myydä tuotteitaan Suomen markkinoille. Tytäryrityksen perustamiseen vaikutti mm. Unileverin kohdalla se, että sen oli tullien takia edullisempaa tuoda maahan raaka-aineita ja tuotteita puolivalmis-teina ja tehdä loppuosa valmistuksesta täällä kuin tuoda valmiita lopputuotteita.

1930-luvulla asenteet ulkomaisia yrityksiä kohtaan kääntyivät yhä kielteisemmiksi. Tähän vaikuttivat kiristynyt maailmanpoliittinen tilanne ja ulkomaalaisten kasvanut kiinnostus Suomen raaka-ainevaroihin, kuten nikkeliin ja muihin kaivannaisiin. Toisen maailmansodan alla vuonna 1939 säädettiin laki, joka rajoitti ulkomaalaisten oikeutta omistaa yrityksiä ja kiinteää omaisuutta. Ulkomaalaisomistuksessa olevat yritykset eivät esimerkiksi saaneet hankkia kiinteää omaisuutta ilman valtion lupaa. Rajoituslaki jäi voimaan toisen maailmansodan jälkeen. Se kumottiin lopullisesti vasta 1990-luvun alkupuolella.

Ulkomaisten yritysten määrä ei kasvanut toista maailmansotaa seuraavan vuosikymmenen aikana, vaikka muualla maailmassa oli voimakas yritysten kansainvälistymiskausi. Sodan jälkeen ulkomaalaiset pitivät Suomea poliittisesti epävakana. Länsimaissa Suomen katsottiin kuuluvan Neuvostoliiton etupiiriin itsenäisyyden säilymisestä huolimatta. Lisäksi tiukat valuutta- ja tuontisäännökset eivät lisänneet investointien houkuttelevuutta. 1950-luvun lopulla ulkomaalaisten investointien taso olikin yhtä alhaista luokkaa kuin kaksi vuosikymmentä aikaisemmin (Hjerpe & Ahvenainen mt. 292).

3.3 1960-1980-luvut: suhtautuminen yritysten ulkomaalaisomistukseen muuttuu myönteisemmäksi

1960-luvulla suomalaisten asenteet ulkomaisia yrityksiä kohtaan alkoivat muuttua myönteisemmiksi ja toisaalta Suomen yhteiskunnalliset olot stabiloituivat, mikä näkyi mm. ulkomaan valuutassa otettujen lainojen riskipreemion pienentymisenä (Hjerppe & Ahvenainen mt. 292). Osaltaan valtiovallan asenteiden muuttumiseen vaikutti suomalaisten 1960-luvulla tapahtunut voimakas muuttoliike Ruotsiin (Myllyntaus 1992,33). Vuonna 1967 perustettiin erityinen valtion organisaatio edistämään ulkomaisten yritysten sijoittumista Suomeen. Ulkomaalaisten omistusta rajoittava laki jäi kuitenkin edelleen voimaan.

Taulukko 1. Ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten lukumäärä Suomessa 1960-1990.

	1960		1972		1980		1990	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Teollisuus	45	39	105	23	157	25	166	17
Kauppa ja palvelut	69	61	349	77	471	75	839	83
Yhteensä	114	100	454	100	628	100	1005	100
Lähteet: Myllyntaus (1992) vuodet 1960 ja 1972; Tilastokeskuksen yritysrekisteri vuodet 1980 ja 1990.								

Ulkomaalaisten yritysten määrä alkoi 1960-luvulta alkaen kasvaa huomattavasti, kuten taulukosta 1 on havaittavissa. Taulukossa on esitetty Suomessa toimivien ensimmäisen sukupolven¹³ ulkomaalaisten yritysten lukumäärän kehitys kolmen vuosikymmenen aikana. Vuodesta 1960 vuoteen 1990 teollisuusyritysten lukumäärä lähes nelinkertaistui, kaupan ja palvelualojen yritysten määrä kasvoi vieläkin enemmän, yli kaksitoistakertaiseksi. Kaupan alalla, jossa ulkomaalaisomisteisia yrityksiä perustettiin lukumääräi-

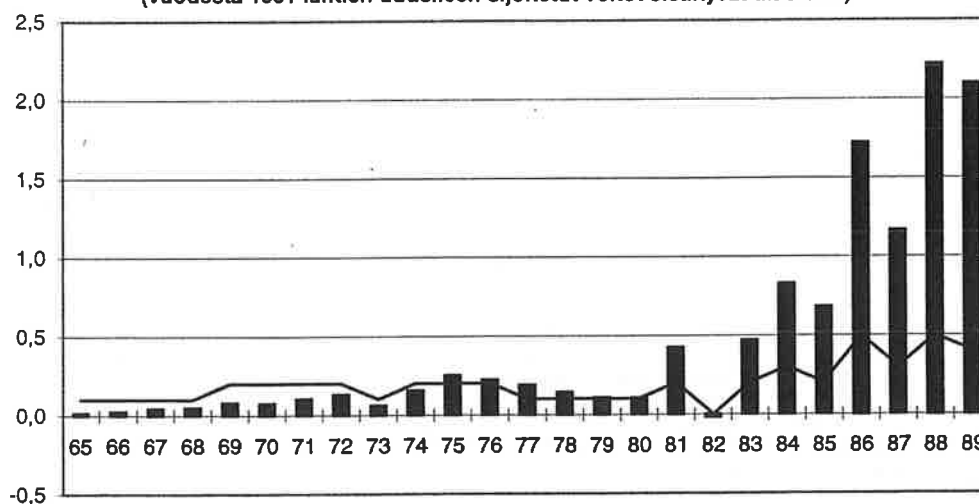
¹³ Tilastossa on siten yritykset, jotka ovat perustaneet Suomeen uuden yrityksen tai ostaneet täällä toimivan yrityksen. Sen sijaan näiden yritysten omistamia yrityksiä ei ole tilastoitu ulkomaalaisomisteiseksi.

sesti eniten, suurin osa oli tukkukaupan yrityksiä, jotka toivat maahan emoyhtiön tuotteita. Investoijaryhmänä suurimpia olivat ruotsalaiset yritykset. Muista merkittävimmistä maista voidaan mainita USA, Saksa, Tanska ja Sveitsi.

Ulkomaalaisten yritysten lukumäärän kasvu 1960-luvulta alkaen ei heijastunut tänne sijoitettuihin nettomääräisiin pääomavirtoihin, kuten kuviosta 1 nähdään. Suomeen suorina sijoituksina tehdyt nettomääräiset sijoitusvirrat pysyivät vaatimattomina aina 1980-luvulle saakka sekä markkamääräisesti että suhteessa bruttokansantuotteeseen. Esimerkiksi 1960-luvulla sijoitusvirrat olivat nettomääräisesti tyypillisesti alle 0,2 prosenttia bkt:sta. Sijoitusvirtojen pienuuteen vaikutti jo edellä mainittu seikka, ts. suurin osa tänne perustetuista ulkomaisista yrityksistä oli myynti- ja markkinointiyhtiöitä, jotka toimivat vähäisellä pääomalla. Useat yritykset olivat esimerkiksi vuokranneet itselleen yhtiön toimitilat. 1980-luvulla sijoitusvirrat alkoivat kasvaa mm. teollisuusyritysten lukumäärän kasvun myötä. Sijoitusvirtojen kasvuun vaikutti myös yrityskauppojen suosion lisääntyminen suorien sijoitusten tekotapana.

Kuvio 1. Suorat sijoitukset Suomeen 1965-1989. Nettomääräiset pääomavirrat

(vuodesta 1981 lähtien uudelleen sijoitetut voitot sisältyvät tilastoon)

Lähteet: Suomen
Pankki; Heikkilä
(1994, liite 2)

■ Suorat sijoitukset Suomeen,
mrd. mk
— Prosenttia BKT:sta

Tyypillistä 1960-luvulta lähtien perustetuille yrityksille oli, että ulkomainen, usein monikansallinen emoyhtiö omisti Suomessa toimivan tytäryhtiön kokonaan. Yhteisyritykset, joissa omistajina oli myös suomalainen osapuoli, olivat harvinaisempia. Niitä perustettiin lähinnä silloin, kun ulkomaalaisomistusta koskeva laki rajoitti toimintamahdollisuuksia. Valtaosalla yrityksistä oli strategiana tulla kilpailemaan tšekäläisillä kasvavilla merkkinoilla. Osa yrityksistä tosin vei tuotteitaan edelleen mm. Neuvostoliiton markkinoille. Tuotantotoimintaa harjoittavista yrityksistä suuri osa toi ulkomailta tarvitsemansa raaka-aineet tai puolivalmisteet.

1960- ja 1970-luvuilla ulkomaisia yrityksiä houkuttelivat Suomeen esimerkiksi Ruotsia alhaisemmat työvoimakustannukset. 1960-luvulla Suomeen asettuikin ruotsalaisia vaatetusalan yrityksiä sekä metalli- ja elektroniikkateollisuuden kokoonpanotehtaita. Pelkästään alhaisten työvoimakustannusten takia Suomeen tulleet yritykset poistuivat varsin nopeasti jo 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa, kun työvoimakustannukset alkoivat nousta.

Taulukossa 2 on esitetty ensimmäisen sukupolven ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten toimialajakauman ja lukumäärien kehitystä 1960-luvulta eteenpäin. Taulukosta

Taulukko 2. Ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten toimialajakauma vuosina 1960-1995.

<u>Päätoimiala</u>	1960		1980		1990		1995	
	lkm	%	lkm	%	lkm	%	lkm	%
Elintarvike	11	24	8	5	6	3	19	9
Tevanake	0	0	36	23	18	11	10	5
Kemia	8	18	29	18	34	20	42	21
Metalli- ja elektroniikka	14	31	59	38	74	44	93	45
Metsä	-	-	17	11	18	11	21	10
Muut	12	27	8	5	18	11	21	10
<u>Yhteensä</u>	45	100	157	100	168	100	206	100

Lähteet: Hjerpe & Ahvenainen (1986) vuoden 1960 osalta, Tilastokeskuksen yritysrekisteri, vuodet 1980, 1990 ja 1995.

nähdään, että kokonaisuudessaan ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten lukumäärä on lisääntynyt 1960-luvulta lähtien varsin huomattavasti. Vuosien 1960 ja 1980 välillä yritysten lukumäärä kasvoi kaikilla toimialoilla lukuunottamatta elintarviketeollisuuden yrityksiä. Vuosien 1980 ja 1990 välillä elintarviketeollisuuden yritysten lisäksi myös tevanake-yritysten määrä väheni. Tevanake-yritysten määrän vähenemistä selittää pitkälti edellä mainittu työvoimakustannusten nousu, mistä seurasi tehtaiden siirtäminen alhaisemman kustannustason maihin. Muilla toimialoilla yritysten lukumäärä jatkoi kasvuaan.

Toimialojen suhdetta tarkastellessa huomataan, että metalli- ja elektroniikka-alan yrityksiä on kaikkina tarkasteluvuosina suhteellisesti eniten. Toinen tärkeä ala on kemian teollisuus. Yksi mielenkiintoinen yksityiskohta on, että vuonna 1960 elintarviketeollisuuden yritysten suhteellinen osuus kaikista ulkomaalaisomisteisista yrityksistä oli lähes neljännes. Alan yritysten lukumäärä ei tarkasteluajanjaksona kuitenkaan kasvanut yhtä nopeasti kuin muilla toimialoilla, joten toimialan yritysten suhteellinen osuus kaikista ulkomaalaisomisteisista yrityksistä pieneni vuosien aikana.

Ulkomaalaisomisteisten yritysten merkitys jäi 1960-luvulta 1980-luvun loppuun ulottuvalla ajanjaksolla edelleen vähäiseksi, kun niiden merkitystä mitataan työllistetyllä henkilöstöllä tai yritysten liikevaihdolla. Taulukossa 3 on kuvattu henkilöstömäärien kehitystä vv. 1974-1995.

Taulukko 3. Ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten henkilöstömäärä vuosina 1974-1995.

	1974	1984	1990	1995
<u>Kaikki toimialat:</u>				
lkm	37732	45443	50434	61055
%- kaikkien Suomessa toimivien yritysten henkilöstöstä	3,4	3,7	3,7	5,6
<u>Teollisuus:</u>				
lkm	20347	18732	22107	26001
%-kaikkien teollisuusyrityksien henkilöstöstä	3,5	3,6	4,5	6,6
Lähde: Tilastokeskuksen yritysrekisteri.				

Taulukosta nähdään, että ensimmäisen sukupolven ulkomaalaisomisteiset yritykset työllistivät 1990-luvun alkuun saakka alle neljä prosenttia kaikkien Suomessa toimivien yritysten palveluksessa olleista henkilöistä. Tarkasteluvuosien aikana tilanne ei olennaisesti muutu, tosin käsiteltäessä erikseen ulkomaalaisomisteisiä teollisuusyrityksiä huomataan, että niiden työllistämän henkilöstön suhteellinen osuus on kasvanut.

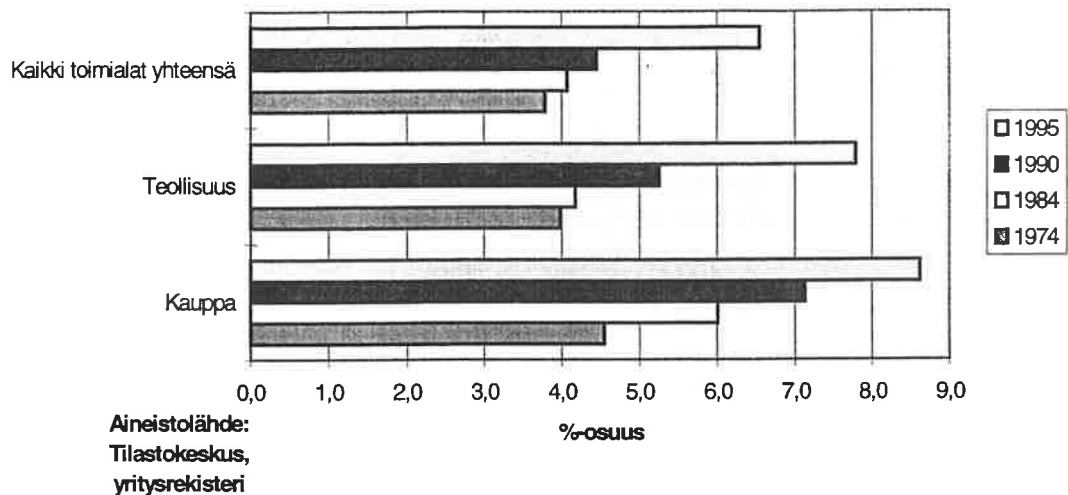
Taulukko 4. Ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten liikevaihdon kehitys vuosina 1974-1995.

	1974	1984	1990	1995
<u>Kaikki toimitukset:</u>				
%- kaikkien yritysten liikevaihdosta	7,1	6,3	6,0	8,8
<u>Teollisuus:</u>				
%-kaikkien teollisuusyritysten liikevaihdosta	4,5	3,6	4,5	8,4
Lähde: Tilastokeskuksen yritysrekisteri.				

Liikevaihdollakaan tarkasteltuna ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten merkitys ei nouse kovin suureksi, kuten taulukosta 4 nähdään. Teollisuusyrityksissä ulkomaalaisomisteisten osuus liikevaihdosta jää vuoteen 1990 ulottuvalla ajanjaksolla alle viiden prosentin, kaikkia toimialoja yhdessä tarkasteltaessa osuus on reilu viisi prosenttia.

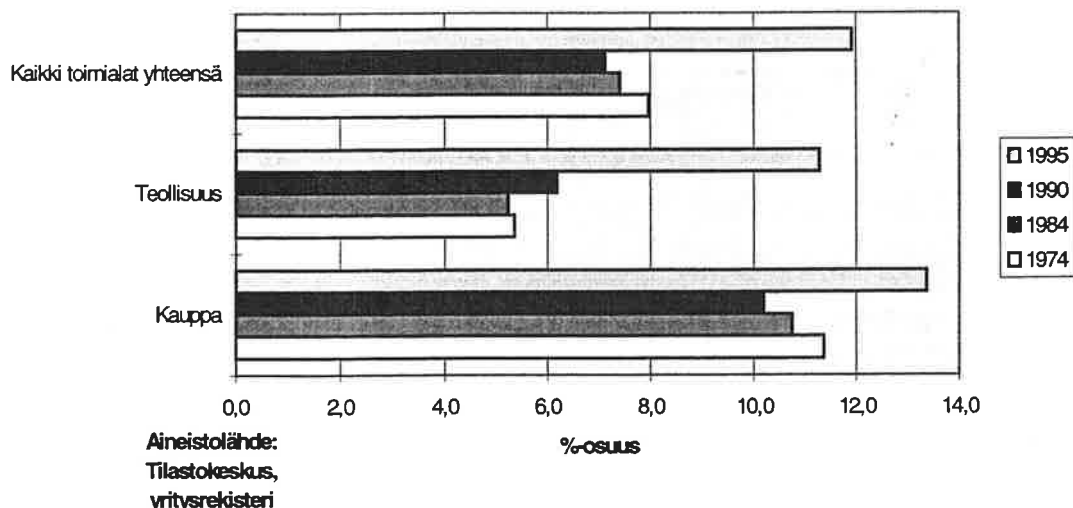
Tilanne muuttuu jonkin verran, kun henkilöstön määrän ja liikevaihdon osuutta verrataan yksityisen sektorin yrityksiin. Tätä on kuvattu kuvioissa 2 ja 3. Henkilöstön määrän kehitystä kuviossa 2 katsottaessa huomataan, että ulkomaalaisten yritysten työllistämä osuus kasvaa jokaisena havaintovuonna sekä kaikkia toimialoja että teollisuutta ja kauppaa erikseen tarkasteltaessa.

Kuvio 2. Ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten henkilöstön määrän kehitys 1974-1995 suhteessa kaikkien yksityisen sektorin yritysten henkilöstöön

Kuviossa 3 huomataan poikkeamia ulkomaalaisomisteisten yritysten liikevaihto-osuuden kehityksessä, kun katsotaan kauppaa ja teollisuutta erikseen. Vuosien 1974 ja 1984 välillä ulkomaalaisomisteisten yritysten liikevaihdon prosentuaalinen osuus suhteessa suomalaisomisteisiin yksityisen sektorin yrityksiin pieneni sekä kaupan, teollisuuden että kaikkien toimialojen tarkastelussa. Teollisuudessa osuus kääntyi nousuun seuraavana havaintojaksona, kaupan osalta pieneneminen jatkui vielä vuoden 1990 kohdalla.

Kuvio 3. Ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten liikevaihdon kehitys 1974-1995 suhteessa kaikkien yksityisen sektorin yritysten liikevaihtoon

Edellä olleesta voidaan päätellä, että ulkomaalaisomisteisten yritysten merkitys koko kansantalouden tasolla ei ole ollut kovin suuri vielä 1980-luvullakaan. Joillakin toimialoilla ulkomaalaisten yritysten merkitys kuitenkin on ollut varsin huomattava: esimerkiksi ruotsalainen AGA oli pitkään lähes monopoli teollisuuskaasujen valmistajana, samoin Unileverin osuus mm. margariinien valmistuksessa ja elintarvikkeiden markkinoinnissa on huomionarvoinen. Lisäksi 1960-luvulta 1980-luvun loppuun ulottuvalla ajanjaksolla on yksittäisiä tapauksia, joissa ulkomainen yritys on voinut tarjota suomalaiselle yritykselle markkinointikanavia tai teknistä osaamista.¹⁴ Koko kansantalouden tasolla ulkomaisten yritysten merkitys innovaatiotoiminnalle jäi 1960-1980-lukuja sivuavien tutkimusten mukaan (mm. Hjerpe & Ahvenainen 1986) lähinnä siihen, että ne tarjosivat esimerkin ja impulssin siihen, miten yritys voi menestyä.

¹⁴ Yksi esimerkki, jossa suomalaisen yrityksen myynti ulkomaiselle yritykselle edesauttoi yrityksen kasvua on Wallacin tapaus: ruotsalaisen LKB osti vuonna 1969 Wallacin. Osto auttoi suomalaista innovatiivista yritystä sen ponnisteluissa muuntaa innovaatiot markkinakelpoisiksi tuotteiksi. (Myllyntaus 1992)

3.4 1990-luku: kasvavan kiinnostuksen aikaa

1990-luvulla ulkomaalaisten yritysten kiinnostus Suomea kohtaan on lisääntynyt useasta syystä. Yksi merkittävä tekijä oli ulkomaalaisomistusta koskevien rajoitusten poistaminen vuonna 1993. Suomalaisten yritysten osaaminen on myös kohonnut sellaiselle tasolle, että yritysostot ovat suorien sijoitusten muotona lisänneet suosiotaan. Vuosikymmenen alkupuolen lama edesauttoi yritysostojen suosion kasvua: useiden sinänsä osaamiseltaan hyvien yritysten taloudellinen tilanne vaikeutui. Tällöin ulkomaalaiset sijoittajat pystyivät hankkimaan omistukseensa kasvupotentiaalia omaavia yrityksiä kohtuullisen edullisesti. Markan heikkeneminen vielä lisäsi suomalaisten yritysten ostamisen houkuttelevuutta ulkomaisten sijoittajien silmissä.¹⁵ Muita suorien sijoitusten kasvua selittäviä tekijöitä ovat varmastikin olleet Suomen EU-jäsenyys sekä Venäjän ja Baltian maiden kasvavat markkinat.

3.4.1 Eräitä 1990-luvulla tehtyjä ulkomaalaisomistusta koskevia tutkimuksia

1990-luvun alkupuolella, ennen EU-jäsenyyttä tehdyissä yrityskyselyihin perustuvissa tutkimuksissa (Puhakka 1995, Paasonen 1994) on selvitetty mm. yritysten motiiveja ja investointitapaa Suomeen sijoittumisessa. Paasonen tutkimuksen mukaan käytetyin investointitapa on ollut uuden yhtiön perustaminen. Sitä ovat käyttäneet lähes kolme neljäsosaa kyselyyn vastanneista 486 yrityksestä. Tämä korostui kaupan alan yrityksissä, joissa yli 80 prosenttia suorista sijoituksista on ollut näitä ns. greenfield-investointeja. Myyntiyhtiöiden perustamisen tarkoituksena on ollut emoyhtiön tuotteiden myynninedistäminen. Teollisuudessakin tutkimuksen mukaan greenfield-investoinnit ovat olleet suosittuja, tosin yritysostojen osuus on ollut myös merkittävää, noin yksi kolmasosa ulkomaisista teollisuusyrityksistä on tullut Suomeen yritysoston kautta.

¹⁵ Useiden menestyvien suomalaisten yritysten edullinen hinta heijastui suorilla sijoituksilla voimakkaammin ulkomaalaisten sijoittajien tekemissä portfoliosijoituksissa, jotka 1990-luvulla kasvoivat huimasti.

Valtaosa yrityksistä oli kokonaan ulkomaisen emoyhtiön omistamia, etenkin pienistä yrityksistä lähes kaikki olivat täysin ulkomaisen omistajan omistuksessa. Ulkomaiset omistajat ovat halunneet siten pitää yrityksen kontrollin itsellään. Tutkimuksessa olleiden yritysten vienti oli vaatimatonta johtuen osaksi kaupan alan yritysten suuresta määrästä otoksessa: nämä yritykset on perustettu pääasiassa myymään emoyhtiön tuotteita tšekäläisille markkinoille. Valmistusta harjoittavista yrityksistä suuri osa oli horisontaalisesti integroituneita yrityksiä, jotka valmistavat tuotteitaan Suomen markkinoille. Tosin yli puolet kyselyyn vastanneista yrityksistä ilmoitti, että Suomen yksiköllä on toimintaa myös kolmannessa maassa. Etenkin teollisuusyritykset olivat aktiivisia kolmansilla markkinoilla. Eurooppalaisista Suomessa toimivista kolmansille markkinoille suuntautuvista yrityksistä yli puolet toimi Baltian maihin. Skandinaviasta tulleet yritykset suuntautuivat Baltiaan, mutta myös takaisin Skandinaviaan.

Puhakan (1995) tutkimus, jossa vertaillaan muutoksia ulkomaisten yritysten motiiveissa ja toimintatavoissa vuosien 1991 ja 1994 välillä, antaa Paasosen tutkimuksen kanssa yhteneviä tuloksia, tosin otoskoko Puhakan tutkimuksessa on melko pieni (vuonna 1991 29 yritystä, vuonna 1994 23 yritystä). Pääosalla vastanneista yrityksistä sijoittumisstrategiana on ollut myyntiyhtiön perustaminen Suomeen. Valmistustoimintaa harjoittavilla yrityksillä puolestaan painottui horisontaalinen integraatio. Tärkeimpinä syinä Suomeen sijoittumiseen mainittiin Suomen markkinoiden lisäksi Suomen maantieteellinen asema suhteessa idän markkinoihin, yrityksen erityisosaamisen hyödyntäminen Suomessa sekä suomalaisten yritysten osaaminen ja tekninen taso.

Suomen maantieteellinen asema nousi vuoden 1994 vastauksissa Suomen omia markkinoita tärkeämmäksi ja yritykset ovatkin alkaneet sijoittaa Suomeen myös vientiin tarkoitettua tuotannollista toimintaa. Muista eroista vuosien 1994 ja 1991 vastausten välillä voidaan mm. mainita, että investoivan yrityksen oman erityisosaamisen hyödyntämisen merkitys Suomessa oli pienentynyt. Sen sijaan painopiste on siirtynyt suomalaisten yritysten osaamisen hyödyntämiseen, mikä on lisännyt yritysostoja greenfield-investointien sijaan.

Puhakan tutkimuksessa yrityksiltä kysyttiin myös verotuksen ja Suomen EU-jäsenyyden vaikutuksista Suomeen sijoittumisessa. Alhaista yritysverokantaa ei erityisemmin nähty investointeja lisäävänä tekijänä; korkean henkilöverotuksen koettiin vaikeuttavan yritysten mahdollisuuksia palkata tänne korkeatasoisia asiantuntijoita ja johtajia. Suomen EU-jäsenyyttä pidettiin potentiaalisena investointeja lisäävänä tekijänä. Etenkin valmistusta harjoittavat yritykset olivat muuttaneet käsitystään EU-jäsenyyden vaikutuksista: vuonna 1991 vielä vajaa puolet näistä yrityksistä uskoi jäsenyyden vähentävän kiinnostusta investoida Suomeen, vuonna 1994 kaksi kolmannesta katsoi jäsenyyden päinvastoin lisäävän yritysten kiinnostusta investoida Suomeen.

Ali-Yrkkö ym.(1997) ovat tutkineet yritysten tilinpäätösanalyysiin pohjautuen eroja ulkomaalais- ja suomalaisomisteisten yritysten välillä. Tutkimus on ensimmäisiä laajamittaisia aihepiiriin liittyviä tutkimuksia Suomessa, missä hyödynnetään yritysten tilinpäätöstietoja. Aineistona selvityksessä on tilinpäätöstiedot Suomen 500 suurimmasta yrityksestä vuosilta 1990-1995. Tulosten mukaan ulkomaalaiset yritykset ovat olleet suomalaisomisteisia kannattavampia, tuottavampia ja vähemmän velkaantuneita. Kannattavuuserot johtuvat tutkimuksen mukaan suomalaisyritysten heikommasta pääoman kiertonopeudesta. Kannattavuuserot suomalais- ja ulkomaalaisomisteisten yritysten välillä ovat myös kasvaneet 1990-luvun aikana.

Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan lähemmin ulkomaalaisomistuksen kehitystä ja ulkomaalaisten yritysten vaikutusta eri toimialoilla 1990-luvulla.

3.4.2 Ulkomaalaisomistuksen kehitys 1990-luvulla

1990-luvun alkuvuosina ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten lukumäärä oli laskusuunnassa. Yritysten lukumäärä pieneni vuoden 1990 reilusta tuhannesta vuoden 1993 vajaaseen kahdeksaan sataan. Vuosina 1994 ja 1995 yritysten lukumäärät sen sijaan kasvoivat. Vuonna 1995 ulkomaalaisomisteisia ensimmäisen sukupolven yrityksiä oli Tilastokeskuksen mukaan 1108, runsas sata enemmän kuin vuonna 1990.

Ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten määrä kasvussa

Ulkomaalaisten yritysten toimialana suosituin on 1990-luvulla ollut aikaisempien vuosikymmenten tapaan kauppa, etenkin tukkukauppa. Kaupan alalla toimii selvästi yli puolet kaikista ulkomaalaisomisteisista yrityksistä. Toimialajakaumassa on 1990-luvun edetessä kuitenkin tapahtunut liikehdintää: Kaupan alan yritysten osuus kaikista ulkomaalaisomisteisista yrityksistä on alkanut pienentymään ja toisaalta teollisuusyritysten ja eräiden teollisuutta palvelevien alojen, kuten kuljetus- ja huolinta-alan yritysten, osuus on kasvanut sekä absoluuttisesti että suhteessa muihin ulkomaalaisomisteisiin yrityksiin. Esimerkiksi ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten lukumäärä on kasvanut vuodesta 1990 vuoteen 1995 vajaan neljänneksen (168→206). Sen sijaan kaupan alalla yritysten lukumäärä oli vuonna 1995 lähes sama kuin viisi vuotta aiemmin.

Ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten päätoimialana metalli- ja elektroniikkateollisuus on vahvistanut osuuttaan, kuten luvun 3.3 taulukosta 2 ilmenee: esimerkiksi vuonna 1995 vajaa puolet kaikista ulkomaalaisomisteisistä teollisuusyrityksistä toimi metalli- ja elektroniikkateollisuudessa. Toinen suosittu ala on aikaisempien vuosikymmenten tapaan kemian teollisuus. Tevanake-yritysten osuus on 1990-luvullakin pienentynyt. Sen sijaan elintarvike-alan ulkomaalaisomisteisten yritysten lukumäärä on hieman kasvanut.

Monet ulkomaalaisomisteiset teollisuusyritykset toimivat korkeahkon teknologian toimialoilla, kuten taulukosta 5 havaitaan: vuonna 1995 ulkomaalaisomisteisistä yrityksistä lähes puolet toimi korkean tai korkean keskitason teknologian toimialoilla.¹⁶ Näiden yritysten suhteellinen osuus on myös kasvanut, sillä viisi vuotta aiemmin korkean ja korkean keskitason teknologian toimialoilla toimi runsas kolmannes kaikista ulkomaalaisomisteisistä teollisuusyrityksistä.

¹⁶ Toimialojen ryhmittelyä teknologiaintensiteetin mukaan on selvitetty mm. Tilastokeskuksen julkaisussa Korkean teknologian tuotteiden tuotanto ja ulkomaankauppa 1995, liite 2. (Tiede ja teknologia 1996:4)

Taulukko 5. Teollisuusyritysten toimialajakauma vuonna 1995 teknologiatason mukaan jaoteltuna.

	Ulkomaalaisomisteiset	Kaikki teollisuusyritykset
	%	%
Teknologiataso:		
Korkea	3,4	1,4
Korkea keskitaso	41,7	21,2
Matala keskitaso	28,2	28,4
Matala	26,7	49,0
Yhteensä	100,0	100,0
Yritysten lukumäärä	206	23633
Lähde: Tilastokeskus, yritysrekisteri.		

Ruotsalaisomisteisia yrityksiä edelleen eniten

Vuonna 1990 ulkomaalaisomisteisen yrityksen omistaja tuli lähes puolessa kaikista yrityksistä Ruotsista, kuten taulukosta 6 nähdään. Viisi vuotta myöhemmin ruotsalaisten yritysten lukumäärä oli pienentynyt sekä absoluuttisesti että suhteessa muihin ulkomaisiin yrityksiin. Ruotsalaisomisteisten yritysten henkilöstömäärä ja liikevaihto kasvoivat, tosin suhteessa muihin ulkomaisiin yrityksiin ruotsalaisomisteisten yritysten liikevaihto-osuus pieneni.

Taulukko 6. Ulkomaalaisomisteiset yritykset omistajamaittain vuosina 1990 ja 1995.

	lukumäärä		henkilöstö		liikevaihto	
	1990	1995	1990	1995	1990	1995
Kaikki yhteensä	1005	1108	50434	61055	54 mrd.mk	86 mrd.mk
Joista (%)						
Ruotsi	44	35	36	41	31	26
USA	10	10	14	11	21	14
Tanska	8	10	4	6	3	9
Saksa	7	9	7	5	6	6
Sveitsi	7	7	5	6	5	8
Alankomaat	6	9	13	17	15	19
Lähde: Tilastokeskus, yritysrekisteri.						

Ulkomaalaisomisteisista yrityksistä ruotsalaisia yrityksiä toimi vuonna 1995 lähes jokaisella toimialalla eniten. Teollisuudessa ruotsalaisomisteisia yrityksistä on lukumääräisesti eniten metalliteollisuudessa, kuten koneiden ja laitteiden valmistuksessa. Toisena suosittuna alana on elintarviketeollisuus, jossa ruotsalaisyritysten osuus on yli kolmannes kaikista ulkomaalaisomisteisista yrityksistä. Teollisuuden ulkopuolelta ruotsalaisia on kiinnostanut eniten tukkukauppa, rakentaminen sekä kuljetus- ja huolintatoiminnot.

Ruotsin jälkeen eniten ulkomaisten yritysten omistajia tuli vuonna 1990 USA:sta, Tanskasta ja Saksasta. Viisi vuotta myöhemmin järjestys oli edelleen sama. Huomionarvoista on, että 1990-luvulla etenkin Alankomaista ja Tanskasta tulleet yritykset ovat lukumääräisesti kasvaneet paljon, esimerkiksi Alankomaista tulleiden yritysten lukumäärä oli vuonna 1990 59, vuonna 1995 jo 103. Kuuden suurimman sijoittajamaan joukossa henkilöstöään kyseisenä ajanjaksona ovat vähentäneet USA:laiset ja saksalaiset yritykset.

Ulkomaalaiset alkaneet suosia yritysostoja Suomeen sijoittumisessa

Yrityskaupat ovat 1990-luvulla olleet ulkomaalaisten yritysten suosima tapa tulla Suomeen. Merkittävimmät uudet suorat sijoitukset ovatkin tapahtuneet yritysostoin. Oman tytäryrityksen perustaminen puhtaalta pöydältä taiwanilaisen Acerin tapaan on ollut paljon vähäisempää.¹⁷ Useat korkean teknologian yritykset tai niiden osat ovat 1990-luvulla siirtyneet ulkomaalaisomistukseen, kun suomalainen omistaja on tehnyt esimerkiksi liiketoiminnan uudelleenjärjestelyjä tai tarvinnut lisää pääomaa toiminnan laajentamiseen. Esimerkkeinä yrityskaupalla ulkomaalaisomistukseen siirtyneistä toiminnoista voidaan mainita Lohja-Finluxin luminenssinäyttöjen valmistuksen myynti USA:laiselle Planarille vuonna 1991, Martisin myynti samoin USA:laiselle Tellabsille vuonna 1993 ja Nokian tv-tuotannon siirtyminen hongkongilaisen Semitechin omistukseen vuonna

¹⁷ Acer perusti vuonna 1995 tietokoneiden kokoonpanotehtaan Lappeenrantaan. Tehdas toimittaa tuotteita pääosin Venäjän markkinoille.

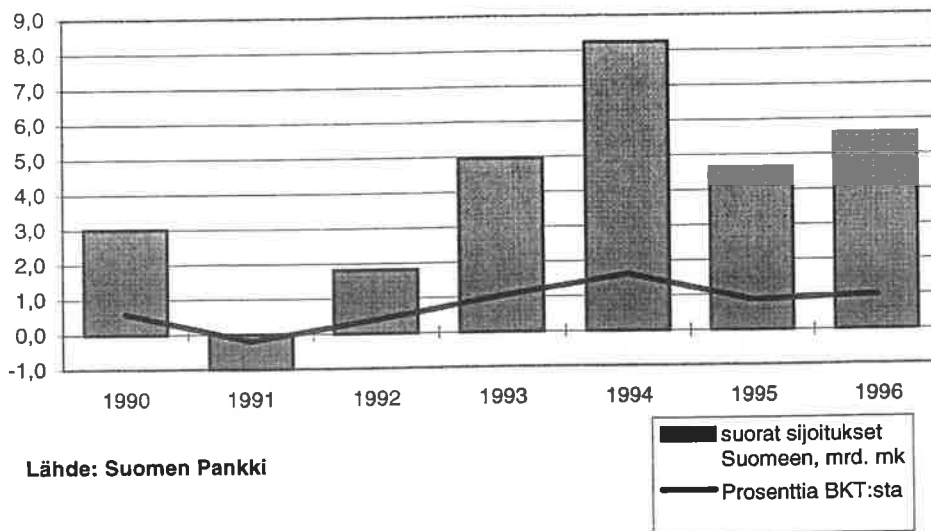
1996. Etenkin USA:laiset yritykset ovat olleet kiinnostuneita Suomessa toimivista elektroniikkayrityksistä.

Yrityskauppojen suosimiseen on vaikuttanut mm. edellä mainittu kotimaisten suuryhtiöiden taipumus keskittyä ydinosamiseksi. Suomen koulutustaso ja yritysten osaaminen ovat myös kivunneet sellaiselle tasolle, että täällä on ulkomaalaisia yrityksiä kiinnostavia kohteita. Tähän viittaa juuri monien huipputeknologian yritysten siirtymisen ulkomaiselle omistajalle. Lisäksi suomalaisten yritysten hinta muuttui 1990-luvun alkupuolella ulkomaisille ostajille edulliseen suuntaan talouslaman ja markan heikkenemisen seurauksena. Toisaalta ulkomainen omistaja on ollut monelle suomalaiselle yritykselle tervetullut apu liiketoiminnan laajentamisessa ja kehittämisessä. Ulkomainen omistaja voi esimerkiksi toimintaansa laajentamaan pyrkivän huipputeknologian yrityksen kohdalla auttaa pääsyssä uusille markkina-alueilla ja antaa tarvittavaa rahoituksellista vakautta liiketoiminnan pitkäjänteisen kehittämisen kannalta.

Myös sijoitusvirrat Suomeen kasvaneet

Suorat sijoitukset Suomeen ovat kasvaneet pääomavirtojakin tarkasteltaessa. Kuviossa 4 on kuvattu nettomääräisiä pääomavirtoja Suomeen vuosina 1990-1996. Vuosi 1994 on tähänastinen ennätysvuosi: nettomääräiset pääomavirrat kohosivat yli kahdeksaan miljardiin markkaan ja olivat lähes kaksi prosenttia Suomen bkt:sta. Tähän vaikuttivat edellisessä kappaleessa mainittujen tekijöiden ohella todennäköisesti institutionaalisetkin tekijät, kuten ulkomaalaisomistusta koskevien rajoitusten purkaminen vuonna 1993 ja Suomen toteutumassa ollut EU-jäsenyys.

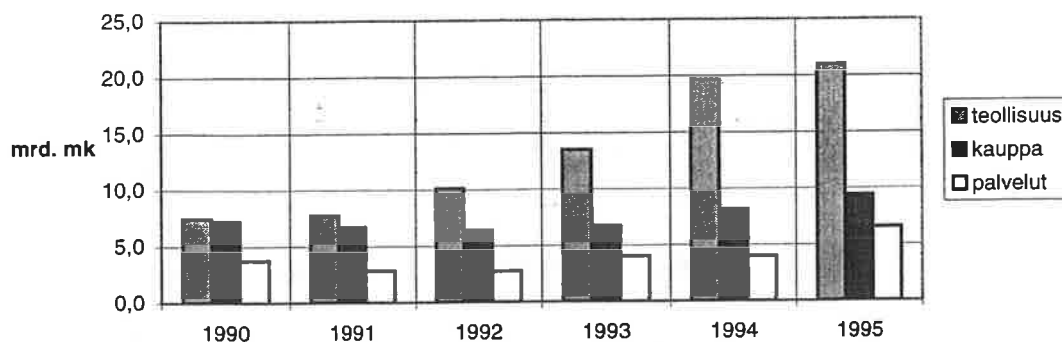
**Kuvio 4. Suorat sijoitukset Suomeen 1990-1996.
Nettomääräiset pääomavirrat**

Etenkin teollisuuteen tehdyt suorat sijoitukset kasvoivat vuosien 1993 ja 1994 aikana runsaasti: vuonna 1993 nettomääräiset suorat sijoitukset teollisuuteen olivat noin 2,5 miljardia markkaa. Vuonna 1994 luku oli 4,6 miljardia, eli yli puolet nettomääräisistä suorista sijoituksista tehtiin teollisuusyrityksiin. 1990-luvulla sijoitusvirroissa poikkeus oli talouslaman alussa, ts. vuosi 1991, jolloin sijoituspääomaa nettomääräisesti palautettiin takaisin ulkomaille.

Ulkomaalaisten yritysten panostusta teollisuuteen tukee kuvio 5. Siinä on esitetty toimialoittain Suomeen sijoitettuja pääomakantoja ja niiden kehitystä 1990-luvulla. Kuvioista nähdään, että sijoitettu pääomakanta on kasvanut eniten teollisuudessa: vuonna 1990 sijoitettu pääomakanta teollisuudessa oli noin 7,5 miljardia markkaa, vuonna 1995 jo yli 20 miljardia markkaa.

Kuvio 5. Suorat sijoitukset Suomeen. Pääomakanta toimialoittain vuosina 1990-1995, mrd. mk.

Lähde: Suomen Pankki

Pääomakannoilla mitattuna suurin osa teollisuuden suorista sijoituksista on tehty metalliteollisuuteen, jonka osuus esimerkiksi vuoden 1993 suorilla sijoituksilla sijoitetusta pääomakannasta oli noin 60 prosenttia. Metalliteollisuudessa merkittävimpiä sijoituskohteita ovat olleet yritykset, jotka erikoistuvat sähkötekniisten tuotteiden valmistukseen. Toinen merkittävä sijoituskohte teollisuuden pääomakantoja tarkasteltaessa on ollut kemian teollisuus, jonne suorilla sijoituksilla sijoitettu pääomakanta kasvoi etenkin vuosina 1994 ja 1995. Vuonna 1995 ulkomaalaiset olivat sijoittaneet kemian teollisuuteen vajaan neljänneksen koko teollisuuteen sijoitetusta pääomasta, ts. noin viisi miljardia markkaa.

Sijoitetun pääoman kulkeutuminen 1990-luvulla suuressa määrin metalliteollisuuteen, etenkin sähkötekniisille aloille, ja kemian teollisuuteen tukee ulkomaalaisomisteisten yritysten toimialajakauman lukumäärien tarkastelun yhteydessä esitettyä näkemystä, että suuri osa ulkomaalaisten omistamista yrityksistä toimii korkean tai korkean keskitason teknologian toimiloilla. Tehdyt sijoitukset ovat varmastikin edesauttaneet teknologiayritysten kasvua Suomessa varsinkin talouslaman aikana, jolloin kotimaisen rahoitustuen ja yhteistyökumppanien saaminen oli etenkin pienten kasvuvaiheessa olevien yritysten kohdalla vaikeaa. Ulkomaalaisten tekemien suorien sijoitusten kulkeutuminen teollisuudessa teknologiatoimialoille on linjassa myös Suomen omien talous- ja teknologiapo-

liittisten pyrkimysten kanssa, joihin kuuluu mm. markkinoida Suomea tiedon ja osaamisen yhteiskuntana.

3.4.3 Ulkomaisten yritysten toiminnasta Suomessa: ulkomaalaisomisteiset yritykset keskimäärin suurempia ja tehokkaampia, liikevaihto ja henkilöstön määrä vaihdellut suomalaisomisteisia enemmän

Tilastokeskuksen mukaan ulkomaalaisomisteiset ensimmäisen sukupolven yritykset työllistivät vuonna 1990 koko yksityisen sektorin henkilöstöstä runsaat neljä prosenttia. Vuonna 1995 vastaava luku oli lähes seitsemän prosenttia. Eniten ulkomaalaisomisteisten yritysten palveluksessa työskenneltiin teollisuudessa. Vuonna 1990 näissä yrityksissä työskenteli 22 000 henkilöä, reilu viisi prosenttia kaikkien yksityisten teollisuusyritysten työvoimasta. Vuonna 1995 suhteellinen osuus oli kasvanut lähes kahdeksaan prosenttiin (26 000 henkeä). Ulkomaalaisten yritysten merkitys työllistäjänä on siis kasvanut 1990-luvulla. Yksi mielenkiintoinen yksityiskohta henkilöstömäärien tarkastelussa on, että muiden kuin teollisuuden ja kaupan alan yritysten työllistämä henkilöstö on kasvanut voimakkaasti: vuonna 1990 näiden yritysten palveluksessa oli vajaa 9000 henkilöä, vuonna 1995 jo kymmenen tuhatta enemmän. Tähän on vaikuttanut mm. suurten kuljetus- ja huolintaliikkeiden sekä vartiointiliikkeiden siirtyminen ulkomaalaisomistukseen.

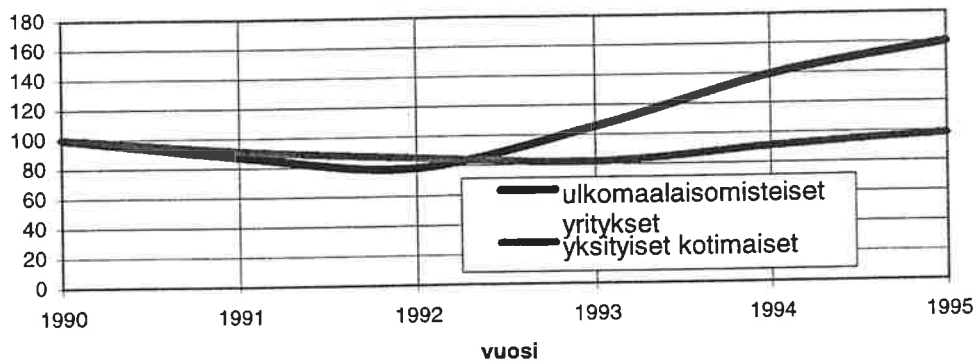
Taulukko 7. Ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten merkitys eräillä teollisuustoimialoilla vuonna 1995.

Toimiala (TOL 95)	Ulkomaalaisomisteisten yritysten prosentuaaliset osuudet toimialan yritysten		
	lukumäärästä	henkilöstöstä	liikevaihdosta
15-16 Elintarvike	1,1	6,5	8,4
17-18 Tekstiili- ja vaatetus	0,3	2,4	2,0
20-21 Metsäteollisuus	0,2	1,7	2,0
24 Kemian tuotteet	11,8	19,1	37,4
25 Kumi- ja muovituotteet	1,6	13,8	14,7
26 Mineraalituotteet	1,8	21,7	25,3
28 Metallituotteet	0,5	6,1	8,3
29 Koneet ja laitteet	0,8	6,3	7,9
30-33 Sähkötekniset tuotteet, joista	2,1	9,3	11,3
33 Hienomekaaniset kojeet, optiset instrumentit yms.	1,7	17,9	15,8
Aineistolähde: Tilastokeskus, yritysrekisteri.			

Taulukossa 7 on esitetty muutamilla teollisuustoimialoilla ulkomaalaisten yritysten osuuksia toimialan yritysten lukumäärästä, henkilöstöstä sekä liikevaihdosta. Taulukosta nähdään, että näillä tunnusluvulla mitattuna ulkomaalaisomisteisten yritysten merkitys on suurin korkean tai korkean keskitason teknologian toimialoilla, kuten kemian teollisuudessa. Esimerkiksi kemikaalien ja muiden kemian tuotteiden valmistuksessa ulkomaalaiset työllistävät lähes viidenneksen toimialan henkilöstöstä ja niiden osuus toimialan liikevaihdosta on vajaa 40 prosenttia. Ulkomaalaisten yritysten merkitys on varsin huomattavaa myös sähkötekniisten tuotteiden, erityisesti hienomekaanisten tuotteiden, valmistuksessa. Sen sijaan alhaisemman teknologian toimialoilla, kuten tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa, ulkomaalaisomisteisten yritysten merkitys on vähäisempää.

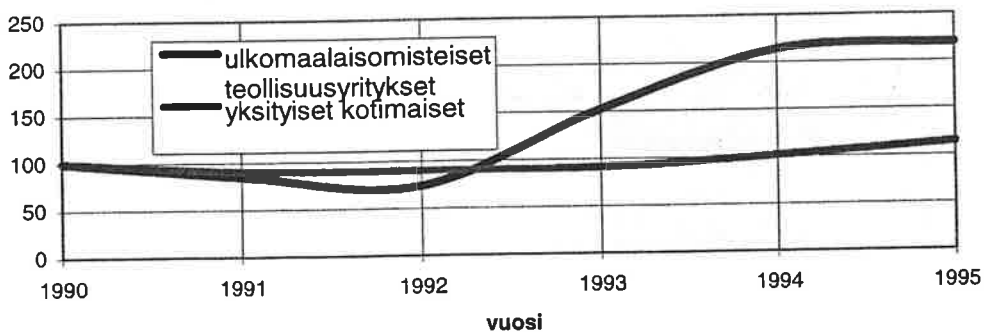
Ulkomaalaisomisteisten yritysten liikevaihto on kasvanut 1990-luvulla, kuten kuvioista 6 ja 7 huomataan. Kasvu on ollut nopeinta teollisuusyrityksissä, joiden liikevaihto oli vuonna 1995 nimellisesti yli kaksi kertaa suurempi kuin vuonna 1990. Tämä on reilusti enemmän kuin suomalaisomisteisissa yksityisissä teollisuusyrityksissä, joiden liikevaihto oli vuonna 1995 14 prosenttia suurempi kuin vuonna 1990. Myös kaupan ja palveluiden alalla ulkomaalaisomisteisten yritysten liikevaihto on kasvanut enemmän kuin vastaavissa yksityisissä suomalaisomisteisissa.

Kuvio 6. Ulkomaalais- ja yksityisten suomalaisomisteisten yritysten liikevaihdon kehitys 1990-luvulla (1990=100)

Aineistolähde:
Tilastokeskus,
yritysrekisteri

Kuvio 7. Ulkomaalais- ja yksityisten suomalaisomisteisten teollisuusyritysten liikevaihdon kehitys 1990-luvulla (1990=100)

Aineistolähde:
Tilastokeskus,
yritysrekisteri

Kotimaisiin yksityisen sektorin yrityksiin verrattuna ulkomaalaisomisteiset yritykset ovat henkilöstömäärältään ja liikevaihdoltaan keskimäärin suurempia. Ulkomaalaisomisteisissa yrityksissä työskenteli vuonna 1995 keskimäärin 55 henkilöä (teollisuusyrityksissä 126, kaupan yrityksissä 26). Vastaavat luvut suomalaisomisteisissa olivat 5, 13 ja 4. Liikevaihto yritystä kohden ulkomaalaisomisteisissa oli keskimäärin 78 milj. mk (teollisuudessa 154 milj. mk, kaupassa 70 milj. mk). Suomalaisomisteisissa vastaavasti 4, 11 ja 6 milj.mk.

Ulkomaalaisomisteisilla yrityksillä liikevaihto/henkilöstö-suhde kasvoi koko 1990-luvun. Suhteen kasvu oli suurin teollisuusyrityksissä. Liikevaihto/henkilöstö-suhteen kasvua selittää yrityskoon kasvu suhteella liikevaihto/yritys mitattuna ja toisaalta henkilöstämäärä/yritys-suhteen pienentyminen. Taulukosta 8 voidaan havaita, että vuodesta 1990 vuoteen 1995 liikevaihto henkilöä kohden kasvoi ulkomaalaisomisteisissa teollisuusyrityksissä yli 80 prosenttia, mikä vastaa 16 prosentin vuosittaista kasvua. Suomalaisomisteisissa yrityksissä liikevaihto henkilöä kohden kasvoi vuodesta 1990 vuoteen 1995 noin 50 prosenttia (10 % p.a.).

Taulukko 8. Teollisuusyritysten tunnuslukuja vuosina 1990 ja 1995 omistajatyypin mukaan jaoteltuna.

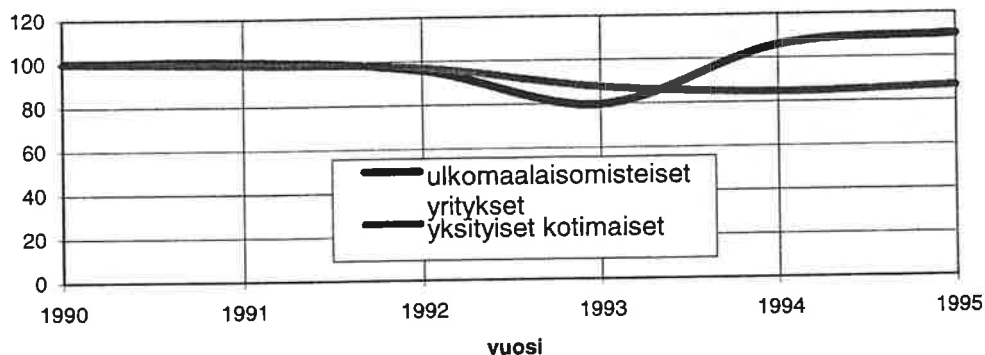
	Ulkomaalaisomisteiset (1.sukupolvi)		Yksityiset suomalaisomisteiset	
	1990	1995	1990	1995
Liikevaihto/yritys, milj. mk	87	155	9,0	10,8
Henkilöstömäärä/yritys	133	126	15	13
Liikevaihto/henkilö milj.mk	0,66	1,23	0,55	0,83
Palkka/palkansaaja, 1000 mk	121	154	112	136
Lähde: Tilastokeskus, yritysrekisteri				

Liiketoiminnan tehostuminen heijastui myös ulkomaalaisomisteisten yritysten työntekijöiden palkkakehityksessä. Teollisuusyrityksissä palkka/palkansaaja-suhde oli vuonna 1995 154 000 mk, mikä on 27 prosenttia suurempi kuin vuonna 1990. Vastaavat luvut yksityisissä suomalaisomisteisissa teollisuusyrityksissä olivat 136 000 mk ja 21 prosenttia.

Ulkomaalaisomisteisten yritysten lukumäärät, henkilöstömäärä ja liikevaihto muuttuneet suhteellisesti suomalaisomisteisia enemmän

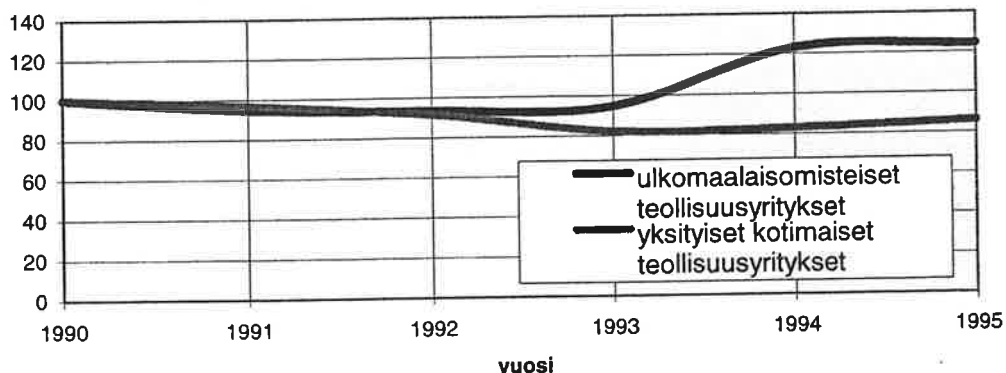
Ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten lukumäärät, henkilöstö ja liikevaihto ovat vaihdelleet 1990-luvulla suhteellisesti enemmän kuin yksityisillä suomalaisomisteisilla yrityksillä. Tämä nähdään kuvioista 6-11, joissa on kuvattu ulkomaalaisomisteisten ja yksityisten kotimaisten yritysten lukumäärien, henkilöstön ja liikevaihdon kehitystä vuosina 1990-1995 kaikilla toimialoilla yhdessä sekä erikseen teollisuudessa. Kuvioista voisi yrittää saada tukea aikaisemmin esitetylle väitteelle, että ulkomaalaiset yritykset ovat herkempiä siirtymään suhdanteiden mukaan maasta toiseen. Ulkomaalaisten yritysten lukumäärä ei kuitenkaan vähentynyt 1990-luvun alussa vuoteen 1990 verrattuna oleellisesti suomalaisomisteisia yrityksiä enempää, kuten kuvioista 8 ja 9 huomataan.

Kuvio 8. Ulkomaalais- ja yksityisten suomalaisomisteisten yritysten lukumäärien kehitys 1990-luvulla (1990=100)

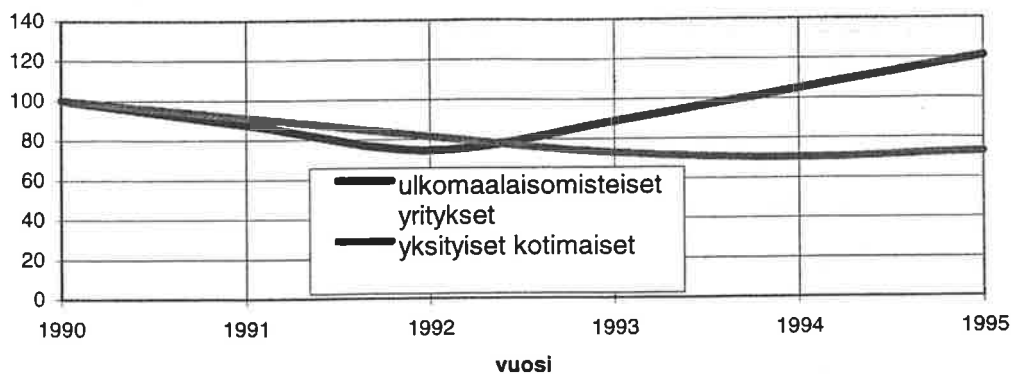
Aineistolähde:
Tilastokeskus,
yrityсрекisteri

Kuvio 9. Ulkomaalais- ja yksityisten suomalaisomisteisten teollisuusyritysten lukumäärien kehitys 1990-luvulla. (1990=100)

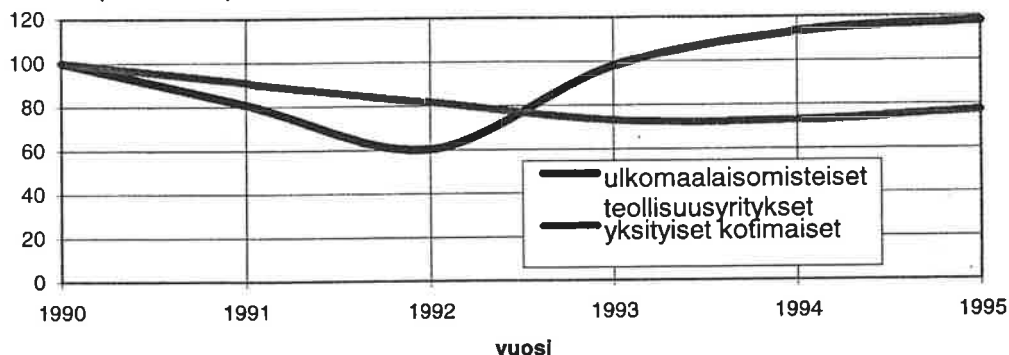
Aineistolähde:
Tilastokeskus,
yrityсрекisteri

Kuvio 10. Ulkomaalais- ja yksityisten suomalaisomisteisten yritysten henkilöstömäärän kehitys 1990-luvulla. (1990=100)

Aineistolähde:
Tilastokeskus,
yritysrekisteri

Kuvio 11. Ulkomaalais- ja yksityisten suomalaisomisteisten teollisuusyritysten henkilöstömäärän kehitys 1990-luvulla. (1990=100)

Aineistolähde:
Tilastokeskus,
yritysrekisteri

Liikevaihdon ja henkilöstön kohdalla etenkin teollisuudessa erot suomalaisomisteisten ja ulkomaalaisomisteisten yritysten välillä ovat sitä vastoin suurempia, kuten kuvioista 7 ja 11 havaitaan. Esimerkiksi vuodesta 1990 vuoteen 1992 ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten henkilöstömäärä väheni noin 40 prosenttia ja liikevaihto neljänneksen.

Suomalaisomisteisilla yksityisillä teollisuusyrityksillä vastaavana aikana vähennystä henkilöstössä oli vajaa viidennes ja liikevaihdossa noin kymmenen prosenttia. Ulkomaalaisomisteiset yritykset tekivät näin ollen suurempia henkilöstöleikkauksia kuin suomalaisomisteiset. Niiden liikevaihtokin putosi kyseisenä aikana suhteellisesti enemmän kuin suomalaisomisteisilla yksityisillä teollisuusyrityksillä. Sen sijaan liikevaihto henkilöä kohden kasvoi ulkomaalaisomisteisilla teollisuusyrityksillä kyseisenä aikana yli viidenneksen, kun vastaava kasvu yksityisissä suomalaisomisteisissa jäi kymmenekseen. Siten ulkomaalaisomisteiset yritykset pystyivät tehostamaan toimintaansa suomalaisomisteisiä paremmin.

Eroille suomalais- ja ulkomaalaisomisteisten yritysten lukumäärien, henkilöstön ja liikevaihdon kehityksessä on muitakin mahdollisia selityksiä kuin ulkomaalaisomisteisten yritysten paremmin onnistunut liiketoiminnan tehostaminen. Yksi selitys on se, että ulkomaalaisten yritysten toimialarakenne eroaa yksityisistä kotimaisista yrityksistä. Kuten aiemmin todettiin, ulkomaalaisten yritysten osuus korkean ja korkean keskitason teknologian aloilla on huomattavasti suurempi kuin suomalaisomisteisissa yrityksissä keskimäärin. Esimerkiksi vuonna 1995 ulkomaalaisista yrityksistä lähes puolet toimi näillä toimialoilla. Vastaavasti kaikkien Suomessa toimivien teollisuusyrityksien kohdalla osuus oli runsas viidennes. Korkean teknologian toimialoilla yritysten lukumäärien ja liikevaihdon vaihtelut ovat tyypillisesti suurempia kuin perinteisillä aloilla. Kuviot kuvaavat kokonaistilannetta ja tarkemmalla toimialatarkastelulla eroavaisuudet olisivatkin todennäköisesti pienempiä.

Toisaalta yritysten lukumäärien kasvu vuodesta 1993 eteenpäin selittyy ainakin osaksi ulkomaalaisomistusta rajoittavien lakien poistamiselle. Tämän seurauksena ulkomaalaiset yritykset pystyivät entistä helpommin tekemään suoria sijoituksia Suomeen. Ulkomaalaisomisteisten yritysten liikevaihdon ja henkilöstön voimakasta kasvua etenkin vuodesta 1992 vuoteen 1994 voi selittää lisäksi useiden ulkomaalaisomisteisten yritysten vientivetoisuus, jota silloinen markan heikko kurssi tuki.

Ulkomaalaisomisteisten yritysten hyvään liiketoiminnan kehitykseen on varmastikin vaikuttanut myös se, että Suomessa oleva tytäryritys voi tavallisesti hyödyntää monikansallisen emoyrityksen markkinointikanavia, saada emolta tarvittaessa rahoitustukea ja ammattitaitoista henkilöstöä. Toisaalta aikaisemmissa tutkimuksissakin¹⁸ on havaittu, että ulkomaalaisomisteiset yritykset ovat tyypillisesti kannattavampia, tuottavampia ja vähemmän velkaisia kuin suomalaisomisteiset. Yksi syy tähän voi olla erilainen yritysstrategia. Ulkomaalaisomisteisten yritysten parempi menestys saattaa johtua siitä, että monikansallisissa yrityksissä on usein varsin tiukat kannattavuustavoitteet tytäryhtiöille esimerkiksi sijoitetun pääoman tuotolla mitattuna, jotta maayhtiöt eivät kasaisi pääomia liikaa itselleen, vaan että ne olisivat käytettävissä mm. yhtymän tutkimus- ja tuotekehitysmenoihin. Suomalaisissa yrityksissä ainakin aikaisemmin oli tavallista, että kannattavuustavoitteen ohella oli muita, kannattavuutta tärkeämpänä pidettyjä tavoitteita, kuten yrityksen kasvaminen ja omistusrakenteen säilyttäminen ennallaan.

¹⁸ Kts. esim. Ali-Yrkkö ym.(1997).

4 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää ulkomaalaisten yritysten suorien sijoitusten ja ulkomaalaisomisteisten yritysten toiminnan vaikutuksia Suomen elinkeinoelämän, etenkin teollisuuden ja sitä palvelevien toimintojen rakenteeseen. Erityisesti tässä raportissa pyrittiin kartoittamaan yritysten ulkomaalaisomistuksen laajuutta, toimialarakennetta ja kehitystä teollistumisen alkua ajoilta nykypäivään. Pääpaino oli 1990-luvun käsittelyssä. Lisäksi raportissa vertailtiin lyhyesti eroja suomalais- ja ulkomaalaisomisteisten yritysten välillä muutamien yksinkertaisten tunnuslukujen avulla.

Ulkomaisten yritysten suorat sijoitukset Suomeen pysyivät vähäisinä aina 1980-luvulle saakka. Syinä sijoitusten vähäisyyteen olivat mm. Suomen pienet kotimarkkinat, omaperäinen kieli sekä suomalaisten kielteinen asenne yritystoiminnan ulkomaalaisomistusta kohtaan, mikä heijastui esimerkiksi 1930-luvun lopulta aina 1990-luvun alkupuolelle voimassa olleessa ulkomaalaisomistusta rajoittaneessa laissa. Suomalaisen työvoiman osaamisen tasokaan ei ole ollut viimeisimpiä vuosikymmeniä lukuunottamatta sellaisella tasolla, että se olisi erityisesti houkutelut yrityksiä investoimaan Suomeen.

Suorat sijoitukset Suomeen alkoivat kasvaa 1980-luvulla ja kasvu jatkui 1990-luvulla vuoden 1991 pientä notkahdusta lukuunottamatta. Suorien sijoitusten lisääntymistä edesauttoivat useiden suomalaisten teollisuusyritysten osaamisen kehittyminen hyvälle kansainväliselle tasolle ja 1990-luvulla tapahtuneet muutokset yritysten ulkoisessa toimintaympäristössä, joista tärkeimpiä olivat ulkomaalaisomistusta koskevien rajoitusten poistaminen, Suomen Eu-jäsenyys sekä Venäjän ja Baltian maiden avautuneet, kasvavat markkinat. Suomalaisten yritysten osaamistason kasvaessa yritysostot ovat lisänneet suosiotaan ulkomaisten yritysten sijoittumistapana uuden yrityksen perustamisen sijaan.

Ulkomaalaisomisteisten yritysten vaikutus Suomessa on sijoitusten vähäisyydestä johtuen jäänyt koko kansantalouden tasolla varsin pieneksi, tosin joidenkin toimialojen, kuten sähkö- ja elektroniikkateollisuuden kehityksessä ulkomaisten yritysten vaikutus

on ollut merkityksellinen. Lisäksi on hyvä huomata, että käytetty tilastoaineisto luokittelee ulkomaalaisomisteiseksi ainoastaan ulkomaisten yritysten suoraan Suomesta omistamat yritykset. Sen sijaan näiden yritysten edelleen omistamia tytäryrityksiä ei tilastoida ulkomaalaisomisteisiksi. Tämän johdosta faktisesti ulkomaalaisomisteisia yrityksiä on todellisuudessa huomattavasti enemmän kuin tilastot osoittavat. Esimerkiksi Suomen ABB on hallintayhtiö, jolla on useita kymmeniä suomalaisomisteisiksi tilastoituja tytäryrityksiä. Ulkomaalaisomistus Suomen elinkeinoelämässä onkin suurella todennäköisyydellä tämän raportin otosta merkittävämpää.

Ennen Suomen itsenäistymistä ulkomaalaisten toiminta näkyi eniten metsäteollisuudessa sekä tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa. Edellisen toimialan suuria ulkomaalaisomisteisia yrityksiä olivat mm. norjalaiset Gutzeit ja Halla, jälkimmäisen esimerkiksi Finlayson. Kokonaisuudessaan ulkomaalaisomistus oli kuitenkin tällä ajanjaksolla vähäistä.

Ulkomailta tulevien suorien investointien vähäisyys säilyi vielä pitkään 1900-luvullakin. Maailmansotien välisellä ajalla suurin vaikutus ulkomaalaisomisteisilla yrityksillä oli sähkö- ja elektroniikkateollisuuden kehittämisessä. Toimialan tietotaitoa Suomeen toivat mm. Siemens, LM Ericsson ja Philips. 1960-luvulla sähkö- ja elektroniikkateollisuus alkoi suomalaistua, mutta toisaalta ulkomaalaisomisteisten yritysten määrä alkoi kokonaisuudessaan kasvaa. Kasvu kohdistui aluksi työvoimavaltaisille aloille, kuten tekstiili- ja vaatetusteollisuuteen sekä metalliteollisuuden kokoonpanoyrityksiin.

Työvoimakustannusten kasvu 1970-luvun loppupuolelta alkaen vähensi alhaisten työvoimakustannusten takia tänne tulleiden yritysten määrää. Niiden sijaan 1980- ja 1990-luvuilla teollisuuteen alkoi tulla uudelleen korkeamman teknologian yrityksiä mm. sähkö- ja elektroniikkateollisuuteen. Näiden yritysten Suomeen sijoittumisen motiivina ei ollut enää niinkään yrityksen oman erityisosaamisen hyödyntäminen täällä, vaan suomalaisten yritysten osaamisen hyödyntäminen osana ulkomaisen yrityksen omaa toimintaa. Tämä lisäsi myös ulkomaalaisomisteisten yritysten vientiin suuntautumista.

Vuonna 1995 korkean tai korkean keskitason teknologian toimialoilla toimi jo lähes puolet kaikista ulkomaalaisomisteisista ensimmäisen sukupolven teollisuusyrityksistä.

Teollisuudessa ulkomaalaisomisteisten ensimmäisen sukupolven yritysten vaikutus on nykyisin merkille pantavaa juuri korkeahkon teknologian toimialoilla, mm. kemian teollisuuden tuotteiden ja hienomekaanisten kojeiden ja muiden sähköisten laitteiden valmistuksessa. Esimerkiksi hienomekaanisia laitteita, optisia instrumentteja ja vastaavia valmistavat ulkomaalaisomisteiset ensimmäisen sukupolven yritykset työllistivät vuonna 1995 viidenneksen toimialan henkilöstöstä ja niiden liikevaihto-osuus oli kuudennes, vaikka ulkomaalaisomisteisia ensimmäisen sukupolven yrityksiä oli vain noin kaksi prosenttia toimialan yrityksistä. Tämä kuvastaa osaltaan yhtä ulkomaalaisomisteisten yritysten ominaisuutta: sen lisäksi, että useat teollisuuden ulkomaalaisomisteiset yritykset toimivat korkean tai korkean keskitason teknologian toimialoilla, ne ovat myös keskimäärin suomalaisomisteisia yrityksiä suurempia liikevaihdolla ja henkilöstön määrällä mitattuna.

Palkkatilastojen mukaan näyttäisi siltä, että ulkomaalaisomisteisten yritysten henkilöstön palkat palkansaajaa kohden ovat keskimäärin suuremmat kuin suomalaisomisteisissä. Yksi selitys tälle voi olla, että suuri osuus ulkomaisista yrityksistä toimii korkeahkon teknologian toimialoilla, joilla asiantuntijoiden ja muiden toimihenkilöiden osuus työvoimasta on suurempi kuin teollisuudessa keskimäärin. Palkkaerojen syitä tarkastellaan lähemmin tutkimuksen seuraavassa raportissa.

On hyvä huomata, että vaikka tässä tutkimuksessa onkin keskitytty lähinnä teollisuusyrityksiin, niin ulkomaalaisomisteisista yrityksistä suuri osa on ollut kaupan alan, erityisesti tukkukaupan yrityksiä. Tämä on johtunut pitkälti Suomen pienistä kotimarkkinoista, jolloin ulkomaiset yritykset ovat mieluummin perustaneet tänne myyntikonttorin kuin tehtaan. Kaupan alan yritysten lukumäärä ei kuitenkaan enää 1990-luvulla kasvanut edellisten vuosikymmenten tavoin. Sen sijaan ulkomaisten yritysten kiinnostus on siirtynyt osaamiseltaan korkeiden teollisuusyritysten lisäksi liike-elämää palveleville toi-

mialoille, kuten kuljetus- ja huolinta-alan yrityksiin, mainostoimistoihin ja vartiointiliikkeisiin. Myös rakennusosalalla ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus on lisääntynyt.

Moni suomalaisten omistuksessa heikohkosti kannattanut yritys onkin siirtynyt ulkomaisen yrityksen omistukseen. Osana suurempaa, usein monikansallista yritystä ostetut yritykset ovat omistajavaihdoksen jälkeen tavallisesti menestyneet entistä paremmin. Uusi omistaja on siten pystynyt tarjoamaan ostetulle yritykselle jotain, mitä se on tarvinnut. Yrityksessä on voinut olla esimerkiksi puutetta markkinointiosaamisesta; omistajan vaihdoksen kautta uusille markkina-alueille pääsy on myös saattanut helpottua. Yritysosto voi olla positiivinen asia koko toimialankin kannalta, sillä ulkomaisen kilpailijan tulo toimialalle saattaa mm. herättää kotimaisia yrityksiä analysoimaan tarkemmin omaa osaamistaan ja panostamaan entistä enemmän liiketoimiensa tuloksellisuuteen.

Ulkomaalaisomisteisten yritysten liikevaihto, henkilöstömäärä ja tehokkuus liikevaihto/henkilöstömäärä-suhteella ilmaistuna ovat kasvaneet 1990-luvulla keskimäärin enemmän kuin yksityisissä suomalaisomisteisissa yrityksissä. Selvimmin erot näkyvät teollisuudessa, jossa lisäksi ulkomaalaisomisteisten yritysten henkilöstön palkat palkan-saajaa kohden ovat nousseet nopeammin kuin teollisuudessa keskimäärin. Osa suuremmasta kasvusta johtuu ulkomaalaisomisteisten yritysten lukumäärän kasvusta ja muista muutoksista otoksessa. Yksi selitys on toimialarakenteen eroavuudet; kuten aiemmin todettiin, ulkomaalaiset yritykset toimivat teollisuudessa tyypillisesti korkean ja korkean keskitason teknologian toimialoilla. Osa paremmasta liiketoiminnan kehityksestä johtunee myös ulkomaisen, usein monikansallisen omistajayrityksen kautta avautuvista laajemmista markkinakanavista ja helpommasta pääsystä uusille markkina-alueille. Lisäksi ulkomaisten monikansallisten yritysten toimintastrategia voi poiketa esimerkiksi kotimaisen perheyhtiön strategiasta, jossa sijoitetun pääoman tuoton suuruutta tärkeämpänä tavoitteena saattaa olla esimerkiksi omistusrakenteen säilyminen muuttumattomana.

Ulkomaalaisomisteisten yritysten parempaa menestystä liiketoimissaan tukevat myös aikaisemmat tutkimustulokset, joiden mukaan ulkomaalaisomisteiset yritykset ovat keskimäärin kannattavampia, tuottavampia ja vähemmän velkaisia kuin suomalaisomisteiset yritykset. Ulkomainen omistaja tuntuisikin näillä mittareilla mitattuna olevan suomalaista omistajaa vaativampi.

Ulkomaalaisten tekemät suorat sijoitukset ja yritysten ulkomaalaisomistus näyttäisivät olevan erittäin positiivinen asia: ulkomaisen, usein monikansallisen suuryhtiön avulla yritykselle avautuu helpommin uusia markkina-alueita ja markkinointikanavia, kasvuvaiheessa oleva yritys voi saada tarvittavaa rahoituksellista tukea ja vakautta, kansantalous hyötyy esimerkiksi työpaikkojen säilymisen ja mahdollisesti uusien työpaikkojen luomisen kautta jne.

Ulkomaalaisomistukseen liittyy toisaalta riskejäkin. Jos ulkomaalaisen yrityksen suoran sijoituksen strategiana on ollut kilpailijan ostaminen pois globaaleilta markkinoilta, ostetun yrityksen toiminta voi loppua tai näivettyä. Etukäteen ei voida myöskään varmuudella sanoa, että esimerkiksi ostetun huipputeknologian yrityksen tutkimus- ja tuotekehitystoiminnot säilyisivät Suomessa.

Tutkimuksen seuraavassa osassa onkin tarkoitus pohtia enemmän ulkomaalaisomistukseen liittyviä riskejä mm. kansallisen innovaatiojärjestelmän tulevaisuuden ja innovaatioiden taloudellisen hyödyntämisen näkökulmasta. Samoin on syytä tutkia tarkemmin aikaisempia tutkimuksia kattavammalla yritystason aineistolla, miten ulkomaalaisomistus on vaikuttanut ostettujen yritysten kehitykseen. Lisäksi jatkotutkimusta vaativat ulkomaalaisomistuksen vaikutukset Suomen ulkomaankaupan rakenteeseen sekä teknologiavirtoihin.

LÄHTEET

Ahonen, M. 1984. *Tukkimetsistä tehtaisiin - patruunasta puulaakiin. Ulkomaalaisten taloudellisen toiminnan oikeudellisen sääntelyn kehitys Suomessa 1850-1939*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tutkielma.

Ali-Yrkkö, J., Sirviö, S. & Ylä-Anttila, P. 1997. *Ulkomaalaiset yritykset Suomessa - onnistuneita yritysostoja vai tehokkaampaa toimintaa?* ETLA keskusteluaiheita no. 579.

Barry, F. & Bradley, J. 1997. *FDI and trade: the Irish host-country experience*. Paper presented at the Royal Economics Society Annual Conference, University of Staffordshire, 24-26.3.1997.

Caves, R. 1996. *Multinational enterprise and economic analysis*. Cambridge University Press.

Coase, R. 1937. The nature of the firm. *Econometrica*, 386-405.

Dunning, J. 1993. *Multinational enterprises and the global economy*. Addison-Wesley.

Haaparanta, P. 1990. *Suorat sijoitukset, ulkomaalaisomistus ja Suomi*. Sitran raportti.

Heikkilä, A. 1994. *Selvitys suorista sijoituksista Suomeen*. Suomen Pankin keskustelualoitteita 2/94.

Hjerppe, R. & Ahvenainen, J. 1986. Foreign enterprises and nationalistic control: the case of Finland since the end of the nineteenth century. Teoksessa: Teichova, A., L'vy-Leboyer, M. & Nussbaum, H. (toim.): *Multinational enterprises in historical perspective*. Cambridge Univ. Press - Editions de la Maison des Sciences de l'Homme.

Kauppa-lehti 30.4.1997. *Ohjelmistovienti valuu ulkomaille*.

Korkean teknologian tuotanto ja ulkomaankauppa 1995. *Tiede ja teknologia 1996:4*. Tilastokeskus.

Lovio, R. 1992. *The influence of foreign companies on the birth and development of the Finnish electronics industry*. ETLA keskusteluaiheita no. 393.

Mansfield, E. 1995. *Intellectual property protection, direct investments and technology transfer - Germany, Japan and the United States*. International Finance Corporation: Discussion Paper nr. 27. World Bank. Washington, D.C.

Myllyntaus, T. 1992. *Technology transfer and the contextual filter in the Finnish setting. Transfer channels and mechanisms in an historical perspective*. ETLA keskusteluaiheita no. 416.

Paasonen, V. 1994. *Foreign direct investment of foreign and multinational companies in Finland*. Pro gradu-tutkielma. HKKK.

Puhakka, M. 1995. *Ulkomaisten yritysten suorat sijoitukset Suomeen - kyselytutkimuksen tuloksia*. ETLA keskusteluaiheita no. 530.

Suomen kuvalehti. 1997. *Suomi valuu vieraille maille*. No.15.

Tekniikka ja talous. 1997. *Ulkomainen sijoittaja tuo siivet menestykseen*. No. 13.

Tilastokeskus, yritysrekisteri.

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS (ETLA)
THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
LÖNNROTINKATU 4 B, FIN-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (09) 609 900
Int. 358-9-609 900
<http://www.etla.fi>

Telefax (09) 601753
Int. 358-9-601 753

KESKUSTELUAIHEITA - DISCUSSION PAPERS ISSN 0781-6847

- No 583 KARI ALHO, The Effect of a Devaluation on Output Revisited. 30.01.1997. 15 p.
- No 584 ANNICK LARUELLE - MIKA WIDGRÉN, The Development of the Division of Power between EU Commission, EU Council and European Parliament. 03.02.1997. 25 p.
- No 585 TIMO KUOSMANEN, Productive Efficiency in the Forest Industry: An International Industry-level Study. 12.02.1997. 89 p.
- No 586 REIJO MANKINEN, Hotelli- ja ravintola-alan kehitysnäkymät vuosina 1997-2000. 12.02.1997. 56 s.
- No 587 MIKA ERKKILÄ, European Integration and Foreign Direct Investment: Finnish Foreign Direct Investment Flows in 1975-1994 with Emphasis on the Host Implications for EMU Membership. 26.02.1997. 27 p.
- No 588 OLLI-PEKKA RUUSKANEN, Menetetyn ajan arvon huomioivat nettokorvausasteet ja kyn-nyspalkat. 03.03.1997. 24 s.
- No 589 SYNNOVE VUORI, Technology Spillovers and Their Effects - A Review. 03.03.1997. 26 p.
- No 590 PEKKA LEHTONEN, Osaamispohjaisen yrityksen menestystie: Analyysi seitsemän suoma-laisen yrityksen kehittymisestä oman alansa parhaimmistoon. 14.03.1997. 48 s.
- No 591 KAI HUSSO, Investigating the Relationship between R&D and Productivity at the Firm-Le-vel: Case Study of Finnish Manufacturing Industry. 25.03.1997. 48 p.
- No 592 MIKA PAJARINEN, Immateriaaliset oikeudet ja niistä saatavan taloudellisen hyödyn jaka-minen. 04.04.1997. 42 s.
- No 593 PEKKA VISURI, Baltian maiden turvallisuuspoliittinen asema. 11.04.1997. 42 s.
- No 594 TARMO VALKONEN, Corporate Taxation and Investment Finance in Finland: A General Equilibrium View. 23.04.1997. 32 p.
- No 595 VESA KANNIAINEN, Empire Building by Corporate Managers: Corporation as a Savings Instrument. 30.04.1997. 24 p.

- No 597 ERKKI KOSKELA - MARKKU OLLIKAINEN, Optimal Design of Forest and Capital Income Taxation in an Economy with an Austrian Sector. 13.05.1997. 26 p.
- No 598 KNUT A. MAGNUSSEN - METTE ROLLAND, The European Economy. Medium-term perspectives. 20.05.1997. 22 p.
- No 599 RIIKKA KIVIMÄKI, Family Life and Working Life Colouring and Structuring Each Other. Case Examples. 21.05.1997. 15 p.
- No 600 HEATHER JOSHI - PIERELLA PACI, Wage Differentials between Men and Women: Evidence from British Birth Cohort Studies. 21.05.1997. 13 p.
- No 601 JUKKA LASSILA - HEIKKI PALM - TARMO VALKONEN, FOG: Suomen kansantalouden limittäisten sukupolvien malli. 21.05.1997. 83 s.
- No 602 JOUKO NÄTTI, Atypical Employment and Gender in Finland. 02.06.1997. 33 p.
- No 603 MIKA MALIRANTA, The Determinants of Aggregate Productivity, The Evolution of microstructures and productivity within plants in Finnish manufacturing from 1975 to 1994. 09.06.1997. 38 p.
- No 604 DAN STEINBOCK, The Competitive Advantage of Finland: The Primary Research Projects. 11.06.1997. 41 p.
- No 605 MARKKU KOTILAINEN, Construction in the Nordic Countries. 13.06.1997. 27 p.
- No 606 REIJA LILJA, Similar Education - Different Career and Wages? 30.06.1997. 38 p.
- No 607 RITA ASPLUND, Private vs. Public Sector Returns to Human Capital in Finland. 08.08.1997. 68 p.
- No 608 PETRI ROUVINEN, Suomi - Euroopan kilpailukykyisin? 08.08.1997. 9 s.
- No 609 AIJA LEIPONEN, Yritysten osaamisintensivisyys ja kansainvälistyminen. 08.08.1997. 27 s.
- No 610 MIKA PAJARINEN, Ulkomaiset suorat sijoitukset ja ulkomaalaisomistus Suomessa: katsaus historiaan ja viimeaikaiseen kehitykseen. 19.08.1997. 48 s.
- No 611 JYRKI RUUTU, Suomalainen työehtosopimusjärjestelmä, palkat ja inflaatio. 20.08.1997. 44 s.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisemat "Keskusteluaiheet" ovat raportteja alustavista tutkimustuloksista ja väliraportteja tekeillä olevista tutkimuksista. Tässä sarjassa julkaistuja monisteita on mahdollista ostaa Taloustieto Oy:stä kopiointi- ja toimituskuluja vastaavaan hintaan.

Papers in this series are reports on preliminary research results and on studies in progress. They are sold by Taloustieto Oy for a nominal fee covering copying and postage costs.